

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η εξέλιξη και οι προοπτικές της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας: Μια κριτική αποτίμηση υπό το πρίσμα οικοδόμησης ανθεκτικότητας.

Σύνταξη: Μαρίνος Α. Ιωάννου

Επιβλέπων Καθηγήτρια: Δρ. Φωτεινή Μπέλλου

Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Μακεδονίας

(Τμήμα Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών)

Νοέμβριος 2021

Σελίδα Σκόπιμα Κενή

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία.

Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Μαρίνος Α. Ιωάννου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή συνιστά μία προσπάθεια κριτικής ανάλυσης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας με έμφαση στην ανάλυση υπό το πρίσμα της οικοδόμησης της ανθεκτικότητας. Η οικοδόμηση της ανθεκτικότητας συνδέεται με το στόχο της επίτευξης της προστασίας των συνόρων, ενώ περιλαμβάνει και τους κοινούς πολιτικούς, κοινωνικούς, ιδεολογικούς και περιβαλλοντικούς στόχους της Ένωσης. Επίσης, δίνεται έμφαση στην εξέλιξη της ΕΕ ως οργανισμό. Η ΕΕ αποτελεί, πράγματι, έναν ξεχωριστό οργανισμό αφού δεν είναι απλά μία πολιτική και οικονομική Ένωση. Αντιθέτως, είναι ένας οργανισμός που λειτουργεί, από τη μία, ως συμμαχία και, από την άλλη, ως εκπρόσωπος των κρατών μελών της και των συμφερόντων τους. Σε ένα διεθνές σύστημα που είναι ακόμα υπό μετάβαση, ο ρόλος της ΕΕ είναι ιδιαίτερα κομβικός αφού η συνολική ισχύς των κρατών μελών της μεγιστοποιείται και η ΕΕ λειτουργεί ως συντονιστής των πολιτικών στην Ευρώπη καθώς και τη Μέση Ανατολή. Η εταιρική κοινωνική σχέση, η πολιτική γειτονίας και η πολιτική ολοκλήρωσης, ως στόχοι συνδέονται τόσο μεταξύ τους όσο και με την επιθυμία των κρατών μελών για απόκτηση ισχύος στην Ευρώπη (γενικά) και τη Βόρειο Αφρική – Δυτική Ασία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της Πολιτικής Γειτονίας, έχει ως στόχο το να οικοδομήσει την ανθεκτικότητα, δηλαδή, να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τις εξωτερικές απειλές καθώς και τα σύνθετα κοινωνικά, πολιτικά, περιβαλλοντικά, θεσμικά, δημοσιονομικά και οικονομικά προβλήματα που ταλανίζουν την ίδια την Ένωση και τα κράτη μέλη της. Η προβληματική που προκύπτει όταν κανείς μελετά την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας υπό το πρίσμα της οικοδόμησης της ανθεκτικότητας αφορά, αρχικά, στο σε ποιους στόχους στοχεύει η ΕΕ, και, έπειτα, ποια προβλήματα, ποιες προκλήσεις και ποιες προοπτικές εντοπίζονται. Για τους στόχους, διαπιστώνεται πως οι στόχοι αυτοί είναι ευρείς και περιλαμβάνουν τους οικονομικούς στόχους, τους περιβαλλοντικούς, τους πολιτισμικούς, τους κοινωνικούς και τους στρατηγικούς. Όμως, παρότι, θεωρητικά, τα εργαλεία αυτά της Πολιτικής Γειτονίας και οι στόχοι είναι οικονομικού, κυρίως, χαρακτήρα, παραμένει γεγονός πως η Πολιτική Γειτονίας αποτελεί μία εναλλακτική στη διεύρυνση. Για την ΕΕ, το ότι ο στόχος είναι η επιρροή στα όμορα κράτη, αποτελεί έναν ανασταλτικό παράγοντα στην προσπάθεια για προσέγγιση. Η τακτική που αξιοποιεί η ΕΕ είναι πως καλεί, με συγκεκριμένα Σχέδια Δράσης, τους εταίρους της στη Μεσόγειο και την Κεντρική / Ανατολική Ευρώπη, να εφαρμόσουν μέτρα πολιτικής για τη δημοσιονομική μεταρρύθμιση. Οι αξίες, όμως, που προβάλλονται και συνιστούν τη βάση αυτής της μεταρρύθμισης είναι οι αξίες που διέπουν όλη τη λειτουργία της ΕΕ. Συνεπώς, τίθεται το ερώτημα του κατά πόσο από αυτή τη συνεργασία ωφελούνται οι χώρες που συμμετέχουν στην Πολιτική Γειτονίας. Τα κίνητρα που παρέχει η ΕΕ στους γείτονές της για να μετάσχουν στο όραμα της Γειτονίας και να συνεργαστούν με την Ένωση και τα κράτη μέλη της είναι κυρίως οικονομικά. Παρόλα ταύτα, οι χώρες – εταίροι ωφελούνται και από το γεγονός πως συνεργάζονται με έναν από τους ισχυρότερους οργανισμούς, τόσο σε διεθνές επίπεδο (επίπεδο εξωτερικής πολιτικής και

πολυμερούς διπλωματίας) όσο και στην αγορά. Όμως, πέραν της δυνατότητας να μετάσχουν στην εσωτερική αγορά, η ΕΕ προσφέρει στα κράτη αυτά τη δυνατότητα να συνεργαστούν με την ΕΕ σε διάφορα επίπεδα. Η συνεργασία αυτή λειτουργεί θετικά, π.χ. στον τομέα του μεταναστευτικού. Η συνεργασία, λόγου χάρη, στην φύλαξη των συνόρων και στην ενίσχυση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεί να έχει πολλά οφέλη για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη. Αναφορικά με τα προβλήματα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ένωση, εντοπίστηκαν τέσσερις (4) βασικές κατηγορίες προκλήσεων. Η πρώτη από αυτές, αφορά την ασυμμετρία ισχύος. Όπως, αρχικά, στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της ΕΟΚ, η πολιτική ολοκλήρωσης ήταν ελιτιστική, έτσι, σήμερα, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας βασίζεται στη λογική πως τα κράτη που συνεργάζονται με την Ένωση πρέπει να ικανοποιούν τα κριτήρια και τις προσδοκίες της Ένωσης για τα ίδια. Ακόμη, η πολιτική γειτονίας εφαρμόζεται με δυσκολία, αφού στη σύλληψή της δεν λαμβάνει υπόψη διαστάσεις όπως την διαφορετική προθυμία των κρατών να συνεργαστούν με την Ένωση, το διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης καθώς και το γεγονός πως κάποιες περιοχές βρίσκονται σε στάδιο εσωτερικής μεταρρύθμισης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι αυτά της Ουκρανίας και της Μολδαβίας, όπως και αυτό των κρατών της Βορείου Αφρικής, ιδίως από το 2004 και έπειτα για τους Ανατολικούς εταίρους και από το 2011 και μετά για τα κράτη της Μεσογείου. Η οικονομική κρίση αποτελεί, ίσως, το σημαντικότερο δείγμα της περιορισμένης επιτυχίας των ευρωπαϊκών πολιτικών με έμφαση στην Πολιτική Γειτονίας. Η κρίση δεν ήταν μόνο οικονομική αλλά και ιδεολογική και πολιτική. Ως εκ τούτου, προκάλεσε προβλήματα τόσο στο εσωτερικό της Ένωσης, όσο και σχέση με τους εταίρους της. Ως τέτοια, επέφερε αλλαγές στο σύστημα της διοίκησης σε επίπεδο ΕΕ και σε θεσμικό επίπεδο. Εκδηλώθηκε, δε, και με την κρίση σε επίπεδο πολυμερών σχέσεων με άλλα κράτη, αφού τέθηκε το ερώτημα του κατά πόσο η ΕΕ ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει το ζήτημα της έλλειψης σταθερότητας, να παρέμβει διπλωματικά και ουσιαστικά στα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι χώρες – εταίροι της και να προβάλλει την ισχύ της με στόχο την διατήρηση της ειρήνης και ασφάλειας στη σφαίρα επιρροής της. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας διαθέτει προοπτικές και είναι ιδιαίτερα σημαντική για όλη την ΕΕ. Η σημασία της έγκειται στο ότι επιτρέπει τη διατήρηση της ασφάλειας, της ειρήνης και της συνεργασίας εντός και εκτός του οργανισμού. Ακόμη, διασφαλίζει την εξυπηρέτηση των συμφερόντων όλων των μερών και αποτρέπει την ένταση και τις συγκρούσεις ανάμεσα στους λαούς της Ευρώπης.

Λέξεις κλειδιά

Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, Ευρωπαϊκή Ένωση, εξωτερική πολιτική, ανθεκτικότητα, ασφάλεια.

ABSTRACT

This study is an attempt at a critical analysis of the European Neighborhood Policy with an emphasis on analysis in the light of building resilience. Building resilience is linked to the goal of achieving border protection, and includes the common political, social, ideological and environmental objectives of the Union. Emphasis is also placed on the evolution of the EU as an organization. The EU is, in fact, a separate body as it is not just a political and economic union. On the contrary, it is an organization that functions, on the one hand, as an alliance and, on the other, as a representative of its Member States and their interests. In an international system that is still in transition, the role of the EU is particularly crucial as the overall power of its Member States is maximized and the EU acts as a policy coordinator in Europe as well as in the Middle East. Partnership, Neighborhood Policy, and Integration Policy are linked to each other and to the Member States' desire for power in Europe (in general) and North Africa as well as in West Asia. The European Union, through the Neighborhood Policy, aims to build resilience, that is, to be able to deal with external threats as well as the complex social, political, environmental, institutional, budgetary, and economic problems that plague Union and its Member States. The problem that arises when studying European Neighborhood Policy in the light of building resilience is, first, what the EU is aiming for, and then what problems, what challenges and what prospects are being identified. For the goals, it is found that these goals are broad and include economic, environmental, cultural, social, and strategic goals. However, although, in theory, these Neighborhood Policy tools and objectives are economic in nature, it remains a fact that the Neighborhood Policy is an alternative to enlargement. For the EU, the fact that the goal is to influence neighboring countries is a deterrent to the rapprochement effort. The tactic used by the EU is to call on its partners in the Mediterranean and Central / Eastern Europe, through concrete Action Plans, to implement fiscal reform policy measures. However, the values that are projected and form the basis of this reform are the values that govern the whole functioning of the EU. Therefore, the question arises as to whether this cooperation benefits the countries participating in the Neighborhood Policy. The incentives provided by the EU to its neighbors to participate in the neighborhood's vision and to work with the Union and its Member States are mainly financial. Nevertheless, partner countries also benefit from working with one of the most powerful organizations, both internationally (at the level of foreign policy and multilateral diplomacy) and in the market. But in addition to being able to participate in the internal market, the EU offers these countries the opportunity to work with the EU at various levels. This cooperation works positively, e.g. in the field of immigration. Cooperation, for example, in border protection and in enhancing human rights protection can have many benefits for all parties involved. Regarding the problems of the European Neighborhood Policy and the challenges facing the Union, four (4) main categories of challenges were identified. The first of these

concerns power asymmetry. As in the early years of the EEC, integration policy was elitist, so today, the European Neighborhood Policy is based on the logic that states working with the Union must meet the Union's criteria and expectations for the same. Furthermore, the policy of difficulty is implemented with difficulty, since in its conception it does not consider dimensions such as the different willingness of the states to cooperate with the Union, the different level of development as well as the fact that some areas are in the stage of internal reform. Typical examples are those of Ukraine and Moldova, as well as that of the North African states, in particular from 2004 onwards for the Eastern Partners and from 2011 onwards for the Mediterranean States. The economic crisis is perhaps the most important example of the limited success of European policies with an emphasis on the Neighborhood Policy. The crisis was not only economic but also ideological and political. As a result, it has caused problems both within the Union and with its partners. As such, it has brought about changes in the system of governance at EU and institutional level. It also manifested itself in the crisis at the level of multilateral relations with other countries, after the question arose as to whether the EU was able to address the issue of instability, to intervene diplomatically and effectively in the problems faced by its partner countries. and to assert its power in order to maintain peace and security in its sphere of influence. However, the European Neighborhood Policy has prospects and is particularly important for the whole of the EU. It is important to ensure that security, peace, and cooperation are maintained inside and outside the organization. It also ensures that the interests of all parties are served and prevents tensions and conflicts between the people of Europe.

Keywords

European Neighborhood Policy, European Union, foreign policy, resilience, security.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
Λέξεις κλειδιά.....	6
ABSTRACT.....	7
Keywords.....	8
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η Ευρωπαϊκή Ένωση	14
1.1. Σύντομη ιστορική αναδρομή	14
1.2. Πολιτικές και οικονομικές διαστάσεις της διεύρυνσης.....	15
1.3. Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Πολιτική Γειτονίας.....	18
1.4. Ο στόχος της οικοδόμησης ανθεκτικότητας.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας	24
2.1. Εξέλιξη της Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας.....	24
2.2. Τα δύο «σκέλη» της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας	27
2.2.1. Μεσόγειος.....	27
2.2.2. Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Κριτική βιβλιογραφική ανασκόπηση: Αξιολόγηση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας.....	34
3.1. Αποτελεσματικότητα της Πολιτικής Γειτονίας της ΕΕ.....	34
3.2. Εμπόδια και δυσκολίες στην εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας.....	38
3.2.1. Ασυμμετρία ισχύος.....	39
3.2.2. Οικονομική κρίση και ανθρωπιστική κρίση.....	41
3.2.3. Έλλειψη σταθερότητας.....	43
3.2.4. BREXIT	44
3.3. Κριτική των στόχων της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας.....	46
3.4. Προοπτικές.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Συμπεράσματα	52
4.1. Κύρια σημεία	52
4.2. Κριτική	55
4.3. Προτάσεις.....	57
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	58

Σελίδα Σκόπιμα Κενή

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση συνιστά έναν οργανισμό ο οποίος θεωρείται μοναδικός στον κόσμο καθώς δεν έχει πετύχει κανέναν άλλος οργανισμός μέχρι στιγμής το στόχο της πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής, θεσμικής και στρατιωτικής συνεργασίας στο επίπεδο που το έχει πετύχει η Ένωση. Ακόμη, θεωρείται κάτι παραπάνω από ένας απλός οργανισμός που προσανατολίζεται στη θέσπιση κοινών συστημάτων και στην πρόταση κοινών στόχων (Bickerton, 2012).

Αντίθετα, η Ευρωπαϊκή Ένωση θεσπίζει υποχρεωτικές διατάξεις τις οποίες τα κράτη μέλη αποδέχονται εκούσια και, άρα, αποδέχονται τους κοινούς στόχους της Ένωσης και τους προωθούν, προσαρμόζοντας το εθνικό τους δίκαιο στο ευρωπαϊκό. Επίσης, η Ένωση διατηρεί το δικαίωμα να παρέμβει αν το κράτος δεν είναι σε θέση να διαχειριστεί μία κατάσταση με την εφαρμογή της αρχής της επικουρικότητας παρότι περιορίζεται από την αρχή της αναλογικότητας (Koutrakos, 2010).

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθίσταται ως ένας από τους σημαντικότερους στόχους το να ισχυροποιηθεί σε όλα τα επίπεδα. Οι στόχοι που θέτουν, δε, τα θεσμικά της όργανα, περιλαμβάνουν τους πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς και στρατηγικούς στόχους. Ωστόσο, για να επιτευχθεί η συνεργασία σε όλα τα επίπεδα, η Ένωση διένυσε διάφορα στάδια τα οποία περιλάμβαναν την ψήφιση κοινών πράξεων και συνθηκών που καθορίζουν το πλαίσιο της συνεργασίας των κρατών μελών, διεύρυνσης και συνεργασίας με όμορα κράτη.

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, η μελέτη αυτή επικεντρώνεται στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας η οποία συχνά και λανθασμένα συγχέεται με την πολιτική συνοχής (Ott, 2006). Η ανάλυση γίνεται υπό το πρίσμα της οικοδόμησης της ανθεκτικότητας ενώ γίνεται μία προσπάθεια για κριτική ανάλυση των υφιστάμενων πολιτικών της Ένωσης καθώς και των προοπτικών αυτής.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας δεν συνιστά προσπάθεια για διεύρυνση ούτε συνδέεται με το στόχο της συνοχής. Αντιθέτως, αποτελεί ένα διακριτό στόχο της ΕΕ και ένα εργαλείο / μία στρατηγική για την προσέγγιση κρατών με τα οποία η Ένωση έχει στρατηγικό συμφέρον να συνεργαστεί χωρίς, ωστόσο, να ενταχθούν στην ίδια την ΕΕ. Γενικότερα, η Πολιτική Γειτονίας διακρίνεται ανάλογα με το αν αναφέρεται κανείς στην Μεσόγειο ή τους Ανατολικούς Εταίρους (Barbé, και συν., 2009; Celata & Coletti, 2019; Smith, 2005).

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, η διπλωματική αυτή επιχειρεί να απαντήσει στο ερώτημα του πώς εξελίχθηκε διαχρονικά η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και το πώς κρίνεται η αποτελεσματικότητα και η προοπτική της για το μέλλον. Η ανάλυση γίνεται υπό ένα συγκεκριμένο πρίσμα, αυτό της οικοδόμησης της ανθεκτικότητας, με στόχο το να υπάρχει ένα σαφές θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης.

Για το στόχο της οικοδόμησης της ανθεκτικότητας σημειώνεται, δε, πως σχετίζεται με την αντιμετώπιση των εξωτερικών απειλών και συνδέεται με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας υπό την έννοια του ότι συνιστά ένα από τα κριτήρια της αξιολόγησης της αποτελεσματικότητάς της, μαζί με τη συνάφεια των πολιτικών, τη συνοχή και τον αντίκτυπο αυτής. Συνεπώς, μελετάται και αντιμετωπίζεται ως η δυνατότητα και η πρόθεση της ΕΕ να μαθαίνει και να προσαρμόζεται στα δεδομένα του διεθνούς συστήματος και να γίνεται περισσότερο αποτελεσματική στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής (Baltag & Romanyshyn, 2017).

Για να αναλυθούν τα παραπάνω, η παρούσα εργασία δομείται ως εξής:

- Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία ανάλυση της εξέλιξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως οργανισμό, από την μεταπολεμική / ψυχροπολεμική εποχή μέχρι σήμερα και από την ΕΚΑΧ στην ΕΟΚ και στην ΕΕ. Έμφαση δίνεται, δε, και σε δύο διαφορετικές διαστάσεις: την διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης καθώς και τη διαδικασία της οικοδόμησης ανθεκτικότητας.
- Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην ευρωπαϊκή πολιτική γειτονίας, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον της έρευνας στο θεσμικό πλαίσιο, καθώς και στη διάκριση ανάμεσα στα δύο διαφορετικά «σκέλη» της πολιτικής γειτονίας: τους μεσογειακούς εταίρους και την ανατολική εταιρική σχέση.
- Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μία αποτίμηση των στόχων, της αποτελεσματικότητας και της βιωσιμότητας της ευρωπαϊκής πολιτικής γειτονίας με βάση τη διαθέσιμη ακαδημαϊκή βιβλιογραφία. Ιδιαίτερη ανάλυση γίνεται σχετικά με την επίδραση της έλλειψης σταθερότητας στο διεθνές σύστημα μεταψυχροπολεμικά, της οικονομικής κρίσης, της ασυμμετρίας ισχύος και των περιφερειακών κρίσεων όπως η άνοδος της Αραβικής Άνοιξης, το BREXIT και η Πορτοκαλί Επανάσταση στην Ουκρανία.
- Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται τα συμπεράσματα, δηλαδή τα κύρια σημεία, η κριτική και οι προτάσεις της εργασίας.

Η μεθοδολογία της εργασίας είναι αυτή της κριτικής ανασκόπησης δευτερογενών πηγών. Οι πηγές αυτές είναι, κατά βάση, δημοσιευμένες από το 2004 και μετά, αφού από το έτος αυτό εφαρμόζεται η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας. Επίσης, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην επιλογή πηγών στην Ελληνική και την Αγγλική γλώσσα που να είναι δημοσιευμένες σε αξιόπιστες βάσεις δεδομένων, ή σε αναγνωρισμένα ακαδημαϊκά περιοδικά και σε συγγράμματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η Ευρωπαϊκή Ένωση

Το πρώτο αυτό κεφάλαιο της μελέτης επικεντρώνεται στο ερώτημα του τι είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση ως οργανισμός, ποιους στόχους θέτει σε θεσμικό, οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο και στο τι αφορά η οικοδόμηση της ανθεκτικότητας. Συνεπώς, συνιστά το κεφάλαιο στο οποίο βασίζεται όλη η ανάλυση η οποία έπεται, δεδομένου πως η κριτική ανάλυση της πολιτικής γειτονίας γίνεται υπό το πρίσμα της οικοδόμησης της ανθεκτικότητας.

1.1. Σύντομη ιστορική αναδρομή

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) είναι διεθνής οργανισμός ο οποίος συνιστά μία οικονομική και πολιτική ένωση. Ως τέτοιου είδους οργανισμός, αποτελείται από έθνη κράτη τα οποία διατηρούν την αυτονομία τους σε σχέση με ζητήματα εθνικού ενδιαφέροντος, όπως η άμυνα και η δημόσια ασφάλεια. Τα κράτη μέλη, δε, της ΕΕ, συμφωνούν να αναγνωρίζουν την πρωτοκαθεδρία του ευρωπαϊκού (ενωσιακού) δικαίου έναντι του εθνικού, διάταξη η οποία έχει ενσωματωθεί στα συντάγματα των κρατών μελών. Ο Jacques Delors ¹ έχει δηλώσει πως η ΕΕ είναι “less than a federation, more than a regime” και, ως τέτοια, συχνά θεωρείται μία «μη σαφώς ορισμένη πολιτική οντότητα» (Bickerton, 2012, σ. 478).

Ως οργανισμός, η ΕΕ εξελίχθηκε διαχρονικά. Συγκεκριμένα, μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1952) δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), η οποία θεωρείται η πρώτη προσπάθεια για εξασφάλιση της ειρήνης και της σταθερότητας στην Ευρώπη, κατά βάση μέσω του ελέγχου των δυνατοτήτων απόκτησης πρόσβασης σε άνθρακα (κάρβουνο) και χάλυβα (ατσάλι) από τις δυνάμεις της Ευρώπης, αλλά και ρυθμίζοντας τις μεταξύ τους σχέσεις. Στόχος ήταν η αποτροπή δυνάμεων όπως η Γερμανία να επανακτήσουν μεγάλα αποθέματα ισχύος και να ξεκινήσει εκ νέου ένας παγκόσμιος πόλεμος (Τσιπούρη, 2015, σσ. 40-44).

Η ΕΚΑΧ έπαυσε να υφίσταται το 1958 και τη διαδέχθηκε ένας άλλος οργανισμός, η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). Η ΕΟΚ δημιουργήθηκε εν μέσω του Ψυχρού Πολέμου το 1958, σε μία φάση της ευρωπαϊκής ιστορίας που η συνεργασία των κρατών ήταν εξαιρετικά σημαντική για την εξασφάλιση της μεταξύ τους ειρήνης καθώς και της οικονομικο-πολιτικής τους συνεργασίας (Τσιπούρη, 2015). Αναλύοντας, όμως, με όρους διεθνούς

¹ Jacques Delors (Ζακ Ντελόρ, 20 Ιουλίου 1925 - σήμερα): Γάλλος πολιτικός, που έχει διατελέσει πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Κομισιόν) από το 1985 μέχρι το 1995.

πολιτικούς την σημασία της ίδρυσης της ΕΟΚ, αναγνωρίζει κανείς πως ο οργανισμός αναλάμβανε επιπλέον το ρόλο της αποτροπής της Σοβιετικής Ένωσης και της αντιμετώπισης της κομμουνιστικής απειλής στην Ευρώπη.

Η ΕΟΚ ιδρύθηκε από έξι (6) κράτη μέλη: το Βέλγιο, την Ολλανδία, το Λουξεμβούργο (BENELUX), τη Γαλλία, τη Γερμανία και την Ιταλία. Στην πρώτη αυτή φάση της ίδρυσής της, τα κράτη δεσμεύτηκαν με τις Συνθήκες της Ρώμης να συνεργαστούν στους τομείς της οικονομίας, εφαρμόζοντας μία κοινή οικονομική πολιτική, καταργώντας τους δασμούς μεταξύ τους και συμφωνώντας στην προστασία των θεμελιωδών ελευθεριών στην κοινή αγορά - την ελευθερία κυκλοφορίας των προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021).

Η ΕΟΚ σύντομα ξεκίνησε τη διαδικασία της διεύρυνσης, συμπεριλαμβάνοντας, αρχικά, γειτονικά κράτη των ιδρυτικών μελών. Η διεύρυνση της ΕΟΚ ακολούθησε τα παρακάτω στάδια (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2021):

- το 1973 προσχώρησαν η Δανία, η Ιρλανδία και η Βρετανία (1^η διεύρυνση)
- το 1981 εντάχθηκε στην ΕΟΚ η Ελλάδα
- το 1986 προσχώρησαν τα κράτη της Ιβηρικής Χερσονήσου, δηλαδή η Πορτογαλία και η Ισπανία (Ιβηρική διεύρυνση)
- το 1995 προσχώρησαν η Αυστρία, η Φινλανδία και η Σουηδία (η προς βορράν διεύρυνση)
- το 2004 εντάχθηκαν στην ΕΕ η Κύπρος και η Μάλτα, καθώς και ένας σημαντικός αριθμός κρατών που ανήκαν στο «ανατολικό μπλοκ», δηλαδή η Τσεχία, η Εσθονία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Ουγγαρία, η Πολωνία, η Σλοβενία και η Σλοβακία
- το 2007 προσχώρησαν η Ρουμανία και η Βουλγαρία
- το 2013 εντάχθηκε στην ΕΕ η Κροατία.

1.2. Πολιτικές και οικονομικές διαστάσεις της διεύρυνσης

Η διαδικασία αυτή της διεύρυνσης αποτελούσε έναν εξαιρετικά σημαντικό στόχο για την ΕΟΚ και, έπειτα, για την ΕΕ. Η σκέψη δε, για τη δημιουργία μίας Ένωσης έναντι μίας Κοινότητας, ήταν πολύ δημοφιλής ήδη από την περίοδο της δημιουργίας της ΕΟΚ. Όπως αναφέρει η Τσιπούρη (2015, σ. 47-48), στόχος ήταν η ενοποίηση, αρχικά, των τριών

κοινοτήτων που δημιουργήθηκαν με τις Συνθήκες της Ρώμης, δηλαδή της ΕΟΚ, της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ) και της ΕΚΑΧ, και στη συνέχεια, να δημιουργηθούν νέες συνθήκες για τον καθορισμό κοινών προτύπων μεταξύ των κρατών μελών. Η Συμφωνία των Κοινών Θεσμών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αποτέλεσε το κείμενο με βάση το οποίο επετράπη τελικά, η συγχώνευση και έπειτα, η εμβάθυνση της ΕΟΚ. Η εμβάθυνση κρίθηκε ακόμη πιο απαραίτητη τη δεκαετία του 1970, όταν το 1973, ξέσπασε η πετρελαϊκή κρίση ανάμεσα στις χώρες του Οργανισμού Πετρελαιοπαραγωγών Εξαγωγικών Κρατών (ΟΠΕΚ) που εξανάγκασε τα ευρωπαϊκά κράτη σε περαιτέρω συνεργασία.

Η διεύρυνση δε, κατέστη επιβεβλημένη και για την ένταξη κρατών που θα συνέδραμαν στην περαιτέρω ανάπτυξη της ευρωπαϊκής οικονομίας. Ένα σαφές παράδειγμα ένταξης κρατών για την επίτευξη των οικονομικών στόχων της Κοινότητας, ήταν η πρώτη διεύρυνση η οποία είχε όμως, και σαφείς πολιτικούς στόχους. Συγκεκριμένα, η ένταξη της Βρετανίας, της Δανίας και της Ιρλανδίας κρίθηκε ως μία πολιτική κίνηση μεγάλης σημασίας, αφού τα ευρωπαϊκά κράτη από κοινού στόχευαν, αφενός στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης από ανατολάς, αφετέρου στην αντιμετώπιση της κοινής απειλής στις εξωτερικές τους υποθέσεις λόγω του αραβοϊσραηλινού πολέμου που είχε ξεσπάσει στη Μέση Ανατολή (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021).

Η ένταξη της Ελλάδας (1981) και, έπειτα, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας έχει επίσης μεγάλη σημασία για την κατανόηση των πολιτικών στόχων των κρατών μελών της ΕΟΚ. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Barry (2003, σσ. 897-899), τα κράτη αυτά επιλέχθηκαν για συγκεκριμένους πολιτικούς, στρατηγικούς και οικονομικούς λόγους. Οι λόγοι αυτοί συνοπτικά ήταν το γεγονός ότι τα υπόψη κράτη είχαν πρόσφατα ολοκληρώσει τη μετάβασή τους σε ένα δημοκρατικό καθεστώς, το γεγονός πως είχαν χαμηλά κατά κεφαλήν εισοδήματα όπως και το ότι είχαν ουσιαστικές προοπτικές ανάπτυξης που θα εξασφάλιζαν οφέλη σε όλα τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη τα οποία ανήκαν ήδη στην ΕΟΚ.

Η μεγαλύτερη αλλαγή στην οικονομική πολιτική της ΕΟΚ έλαβε χώρα το 1992, έτος κατά το οποίο συμφωνήθηκε από τα κράτη μέλη της, να προχωρήσουν στο επόμενο βήμα της ολοκλήρωσης. Συγκεκριμένα, ως αποτέλεσμα της επιτυχίας της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (ΕΕΠ) το 1986 και της κατανόησης της ανάγκης για πίστη στους σκοπούς της Κοινότητας, το 1992, αποφασίστηκε α) η μετονομασία της ΕΟΚ σε ΕΕ, β) η στόχευση σε μία Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) και γ) η εντατικοποίηση των προσπαθειών για ολοκλήρωση

(Τσιπούρη, 2015, σ. 48). Παρόλα ταύτα, η ολοκλήρωση αποτελεί σημείο τριβής των κρατών μελών μέχρι και σήμερα.

Η ΟΝΕ ολοκληρώθηκε με την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος (ευρώ), μια πολιτική απόφαση που ενίσχυσε το ρόλο της ΕΕ στις διεθνείς αγορές, μείωσε ακόμη περισσότερο τα προβλήματα στην οικονομική συνεργασία και ενίσχυσε το ρόλο της Ένωσης στην ρύθμιση των υποθέσεων που αφορούσαν όλα τα κράτη μέλη. Παρόλα ταύτα, και μέχρι την Συνθήκη της Λισαβόνας, παρέμεινε το πρόβλημα της έλλειψης αμεσοδημοκρατικών μεθόδων λήψης αποφάσεων στην Ένωση. Το πρόβλημα αυτό επιλύθηκε σε μεγάλο βαθμό με τη Συνθήκη της Λισαβόνας αφού, αρχικά, ενισχύθηκε ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και επιπλέον, αυξήθηκε η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών για ζητήματα που αφορούν στην ΕΕ. Ακόμη, αυξήθηκε η επιρροή των εθνικών κοινοβουλίων που αποφασίζουν για ζητήματα ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος (Europe Direct Cyprus, 2015).

Στον 21^ο αιώνα, και, πιο συγκεκριμένα, μετά την ένταξη των δέκα (10) κρατών της Κεντρικής, Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης το 2004, η ΕΕ εξελίχθηκε σε μεγάλο βαθμό. Η διεύρυνση που έλαβε χώρα, επέτρεψε την ανάπτυξη μηχανισμών σε επίπεδο ΕΕ για την διασφάλιση της καλής και εύρυθμης λειτουργίας της κοινής αγοράς, ενώ δόθηκε έμφαση στην ανάπτυξη και τη συνοχή. Η πολιτική συνοχής αφορά την εξασφάλιση της ισότιμης ανάπτυξης ανάμεσα στα κράτη μέλη, τόσο σε επίπεδο εθνικής οικονομίας, όσο και σε αυτό των περιφερειών. Η περιφερειακή πολιτική της ΕΕ περιλαμβάνει, όμως, και τη διάσταση της βελτίωσης της ποιότητας ζωής των πολιτών, την τοπική ανάπτυξη, την έρευνα και την καινοτομία (Christofakis & Papadaskalopoulos, 2011).

Ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε και ο ορισμός του Ύπατου Εκπροσώπου της ΕΕ για τις εξωτερικές υποθέσεις. Ο Ύπατος Εκπρόσωπος ασκεί ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο διότι εφαρμόζει την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) της Ένωσης και επίσης, λειτουργεί ως ο εκπρόσωπος της ΕΕ σε ό,τι αφορά στην κοινή άμυνα, την ασφάλεια των κρατών μελών, και άλλες πτυχές της δράσης της Ένωσης σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής. Με την ΚΕΠΠΑ, η ΕΕ έθεσε το σύνθετο ζήτημα της ασφάλειας και προστασίας των εξωτερικών της συνόρων, ένα θέμα που αναλύονταν επί σειρά δεκαετιών αλλά δεν είχε επιλυθεί. Ένας λόγος για τον οποίο η εξωτερική ασφάλεια συνιστούσε ένα δύσκολο θέμα για την ΕΚΑΧ, την ΕΟΚ και την ΕΕ, ήταν το γεγονός πως τα κράτη μέλη θεωρούσαν εξαιρετικά μεγάλης σημασίας το να διατηρήσουν την αποκλειστική αρμοδιότητα στους τομείς της εξωτερικής ασφάλειας και της άμυνας (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021).

1.3. Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Πολιτική Γειτονίας

Η συζήτηση αυτή περί του τι ακριβώς στοχεύει να πράξει η Ένωση και το πως μπορεί να προωθήσει τους κοινούς στόχους των κρατών μελών της αφού η ίδια από τη μια δεν είναι κράτος και από την άλλη δεν είναι συμμαχία, φέρει στο προσκήνιο τη συζήτηση περί της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ερευνητικά, διαπιστώνεται πως ο στόχος της ολοκλήρωσης αποτέλεσε τη βάση των ευρωπαϊκών προσπαθειών για την διατήρηση της ειρήνης και ασφάλειας μετά τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους. Σε αρχικά στάδια, η πολιτική ολοκλήρωσης ήταν ελιτιστική, με ορισμένα κράτη να προβάλλουν μία ισχυρότερη θέση έναντι άλλων μικρότερων δυνάμεων (Kuhn, 2019).

Ωστόσο, η ολοκλήρωση αποτελεί ένα δύσκολα υλοποιήσιμο στόχο, αφού κάθε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (και προγενέστερα της ΕΚΑΧ και της ΕΟΚ), διαθέτει διαφορετικά εθνικά συμφέροντα, πολιτεύματα, γλώσσα, ιστορία, πολιτισμό και παράδοση. Το θεσμικό και νομικό ζήτημα επιλύθηκε με την εισαγωγή μεταρρυθμίσεων σε όλα τα κράτη, αφού όλα τα κράτη μέλη αναγνωρίζουν την «ανωτερότητα» και τη μεγαλύτερη σημασία του ευρωπαϊκού δικαίου έναντι του εθνικού (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (β), 2021).

Σε οικονομικό επίπεδο, η συνεργασία είναι ευκολότερη και για το λόγο αυτό, επήλθε η οικονομική ολοκλήρωση. Η οικονομική ολοκλήρωση, έγινε με την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) σε στάδια και με τελικό βήμα την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος (EURO) το 2002 εντός της Ευρωζώνης. Η εγκατάλειψη των εθνικών νομισμάτων και η υιοθέτηση του κοινού νομίσματος, αποτέλεσε ένα σημείο – σταθμό για την ιστορία της Ευρώπης, αφού τα εθνικά νομίσματα χρησιμοποιούνταν για την ρύθμιση των δημόσιων οικονομικών και τη συμμετοχή των κρατών στα διεθνή χρηματιστήρια ως εθνικές οικονομίες (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, 2021).

Η οικονομική ολοκλήρωση σήμαινε και τον πλήρη συντονισμό των πολιτικών σε οικονομικό επίπεδο, ένας στόχος ο οποίος, τουλάχιστον μέχρι την Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άφηνε αναπάντητο το ερώτημα του τι θα γίνει με το επίπεδο της πολιτικής. Η πολιτική ολοκλήρωση, πράγματι, δεν έχει επιτευχθεί μέχρι στιγμής, αφού αυτό θα σήμαινε πως τα έθνη κράτη εκχωρούν το δικαίωμα στην Ένωση να παρέμβει σε τομείς εθνικού συμφέροντος (Ταγκαλάκης & Σαραϊδάρης, 2021). Από την άλλη, όμως, σήμερα υπάρχει η ΚΕΠΠΑ και η ΕΕ εκπροσωπείται διεθνώς σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής από τον Υπατο Εκπρόσωπο για Ζητήματα Εξωτερικής Πολιτικής και Ασφάλειας. Η ΚΕΠΠΑ

επικεντρώνεται στην κοινή άμυνα, την ασφάλεια, την ειρήνη και τη συνεργασία στην περιοχή που καλύπτει η ΕΕ δίνοντας, ταυτόχρονα, μεγάλη έμφαση στην διατήρηση καλών σχέσεων με γειτονικά κράτη (Υπουργείο Εξωτερικών, 2017).

Πέραν των παραπάνω εξελίξεων και πολιτικών που καθόρισαν την ιστορική, πολιτική και οικονομική πορεία της ΕΕ, ιδιαίτερη σημασία αποκτά και η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας αφορά το στόχο της ΕΕ να προωθήσει τις κοινές αξίες της Ένωσης καθώς και το να διατηρήσει καλές σχέσεις με τα γειτονικά της κράτη. Παράλληλα, στόχος της ΕΕ είναι το να προωθεί τις αξίες της, ιδίως σε σχέση με τη διατήρηση του δημοκρατικού πολιτεύματος (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2021). Ακολουθώντας μία προσέγγιση που βασίζεται στη θεωρία των διεθνών σχέσεων μπορεί κανείς να σχολιάσει πως αυτή η απόφαση της συνεργασίας με όμορα κράτη επιτρέπει την προβολή της συλλογικής ισχύος των κρατών μελών της ΕΕ και ισχυροποιεί την ΕΕ ως παίκτη στο γεωπολιτικό υποσύστημα της Ευρώπης έναντι άλλων γειτόνων όπως τα κράτη της Μέσης Ανατολής.

Σε ό,τι αφορά στις κύριες αρχές και πολιτικές της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, σύμφωνα με τη Μυλωνά (2016, σ. 5), αυτές συμπεριλαμβάνουν την αρχή της διαφοροποίησης (differentiation), την εφαρμογή σταδιακών αλλαγών (gradualism) και τη χρήση σημείων αναφοράς (benchmarks). Αυτό σημαίνει πως, η ΕΕ και τα θεσμικά της όργανα, αναγνωρίζουν το ότι κάποιες από τις χώρες – εταίρους θα παρουσιάζουν διαφορετικά επίπεδα προόδου και οικονομικής εξέλιξης ενώ θα υπάρχει και διαφορετική ανάγκη για μεταρρυθμίσεις που είναι εφικτές με διαφορετική ταχύτητα, στρατηγική και χρονοδιαγράμματα. Επίσης, η προθυμία των κρατών αποτελεί κριτήριο για την εξασφάλιση της επιτυχίας των πολιτικών της Ένωσης σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας.

Αυτό μεταφράζεται στο γεγονός πως, ανάλογα με το αν η στάση της χώρας – εταίρου είναι θετική ή αρνητική, το ποιες προόδους και μεταρρυθμίσεις έχει ήδη εισάγει και το αν παρουσιάζει προβλήματα σε εσωτερικό ή εξωτερικό επίπεδο, θα μεταβάλλεται και η προθυμία της για να συνεργαστεί με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ΕΕ εφαρμόζει, δε, και ως στρατηγική την αιρεσιμότητα, που σημαίνει πως μπορεί να δίνει θετικά και αρνητικά κίνητρα, να επιβάλλει τιμωρητικά μέτρα ή να αναστέλλει τη βοήθειά της προς μία χώρα – εταίρο της αν τα συμφωνηθέντα και τα προβλεφθέντα δεν έχουν τηρηθεί (Μυλωνά, 2016).

Νομική βάση για την προώθηση των στόχων της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας είναι (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2021):

- το άρθρο 8 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ)

- ο τίτλος 5 της ΣΕΕ
- τα άρθρα 206, 207, 216 και 219 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ).

Οι αρχικές δεσμεύσεις και τα αρχικά κίνητρα που έδινε η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας σε σχέση με τα άλλα κράτη – εταίρους της αφορούσαν έντεκα (11) διαφορετικούς τομείς. Οι τομείς αυτοί αφορούν στα παρακάτω (Μυλωνά, 2016):

- (1) την επέκταση της εσωτερικής αγοράς αλλά και των ρυθμιστικών δομών, δηλαδή το να τεθούν κοινές αρχές όσο και κοινοί κανόνες προκειμένου να εξασφαλιστεί το ότι όλα τα μέλη (της συμφωνίας) θα ωφελούνται εξίσου από την ύπαρξη της κοινής αγοράς της ΕΕ καθώς το οικονομικό περιβάλλον θα είναι σταθερότερο.
- (2) η δημιουργία δυνατοτήτων για την εξασφάλιση ευνοϊκότερων εμπορικών σχέσεων και για το άνοιγμα των αγορών σε επιμέρους επίπεδα με απώτερο στόχο την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.
- (3) τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων και τη δημιουργία προοπτικών προκειμένου να εξασφαλιστεί η δυνατότητα να επιτευχθεί στο μέγιστο και καλύτερο δυνατό βαθμό η ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών και η μετακίνηση προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων.
- (4) η συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας, που σημαίνει την λήψη κοινής δράσης για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, της τρομοκρατίας, του διασυνοριακού εγκλήματος, των περιβαλλοντικών απειλών αλλά και τυχόν νόσων που συνιστούν μια πρόκληση για τη δημόσια υγεία.
- (5) η ενίσχυση του ρόλου της ΕΕ στην αποφυγή και αντιμετώπιση συγκρούσεων και κρίσεων, κυρίως μέσω της προβολής των κοινών αρχών της Ένωσης, την επένδυση στην προστασία και το σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των πολιτικών καθώς και την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) της Ένωσης.
- (6) την αύξηση της προσπάθειας για προώθηση των κοινών αρχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου να υπάρξει πολιτική συνεργασία και από κοινού προώθηση των αρχών της ΕΕ.
- (7) να υπάρξει ολοκλήρωση στον τομέα της μεταφοράς, της ενέργειας, των νέων τεχνολογιών / τηλεπικοινωνιών και της έρευνας για να υπάρξει διασύνδεση των υποδομών και εναρμόνιση των πολιτικών.

- (8) η δημιουργία νέων οργάνων τα οποία θα αναλάβουν την προώθηση όπως και το στόχο της προστασίας του κλίματος των επενδύσεων.
- (9) τη στήριξη των κρατών – εταίρων στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας και εντός των διεθνών οργανισμών (όπως ο Διεθνής Οργανισμός Εμπορίου) για να μπορέσουν να βελτιώσουν το εσωτερικό τους περιβάλλον και την εθνική τους οικονομία.
- (10) η παροχή ενισχυμένης οικονομικής βοήθειας, στήριξης σε νομικό και πολιτικό επίπεδο καθώς και συνεργασίας με τους τοπικούς φορείς.
- (11) η εξεύρεση νέων ευκαιριών για την εξασφάλιση κεφαλαίων μέσω νέων μορφών χρηματοδοτήσεων.

1.4. Ο στόχος της οικοδόμησης ανθεκτικότητας

Ο όρος «Ανθεκτικότητα» (στην αγγλική γλώσσα, “resilience”), προέρχεται από την λατινική λέξη “resilio” που σημαίνει το να επανέρχεσαι στην αρχική σου θέση, δηλαδή, να ανακάμπτεις. Υπό αυτή την έννοια, η οικοδόμηση της ανθεκτικότητας θα αφορά την ικανότητα απόκρισης σε αλλαγές στο διεθνές σύστημα. Για την ΕΕ, αυτό θα σημαίνει, επίσης, την ικανότητα να απορροφά τις εντάσεις που αντιμετωπίζει και να αναπτύσσει μηχανισμούς που θα την καταστήσουν περισσότερο σε θέση να ανταποκρίνεται σε προκλήσεις σε όλα τα επίπεδα (Juncos, 2017, σ. 5).

Εναλλακτικά, η ανθεκτικότητα μπορεί να οριστεί ως (Juncos, 2017):

- *«μία μορφή διακυβέρνησης που βασίζεται στην προσδοκία»* (Juncos, 2017, σ. 5).
- *«η ικανότητα [των κρατών] και των κοινωνιών να αποδίδουν, δηλαδή να αντέχουν και να ανακάμπτουν από κρίσεις στο εσωτερικό και το εξωτερικό τους»* (Juncos, 2017, σ. 3).
- *«η ικανότητα ενός ατόμου, ενός νοικοκυριού, μίας κοινότητας, μίας χώρας ή μιας περιοχής να αντέχει, να προσαρμόζεται, και γρήγορα να ανακάμπτει από πιέσεις και σοκ όπως η βία, η σύγκρουση [...] και [...] φυσικές καταστροφές χωρίς να επηρεάζονται οι μακροπρόθεσμοι στόχοι τους»* (Juncos, 2017, σ. 3).
- *«την ικανότητα [της Ευρωπαϊκής Ένωσης] να αναζητά νέους τρόπους για ενίσχυση της ανθεκτικότητας των [ευρωπαϊκών] εταίρων [απέναντι στην απειλή] της εξωτερικής πίεσης και για να μπορούν [οι εταίροι της] να λαμβάνουν αυτόνομες αποφάσεις»* (Juncos, 2017, σ. 3-4).

- *«την εσωτερική ικανότητα των κοινωνικών να αντιμετωπίζουν κρίσεις, δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη της [ικανότητας] για αυτοδιοργάνωση» και «την ικανότητα να δημιουργεί εσωτερικές ευκαιρίες και δυνατότητες αντί να αναζητά εξωτερική βοήθεια, πόρους και λύσεις στους τομείς της πολιτικής» (Juncos, 2017, σ. 5).*

Η οικοδόμηση της ανθεκτικότητας αποτελεί ένα βασικό στόχο της ΕΕ καθώς η Ένωση έχει ήδη διανύσει μία περίοδο κρίσης σε όλα τα επίπεδα: οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και ιδεολογικό. Οι προσπάθειες για την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας ξεκίνησαν να εντατικοποιούνται τη δεκαετία του 2010 και αφορούσαν κυρίως τα προγράμματα (projects) της ΕΕ τόσο στο εσωτερικό της όσο και στο εξωτερικό της περιβάλλον. Ανάμεσα στα βασικότερα εξ αυτών αναφέρονται τα project “SHARE” όπως αυτό στο Κέρας της Αφρικής, καθώς και οι στρατηγικές για την αποφυγή (πρόληψη), την αντιμετώπιση και την διαχείριση των συνεπειών διαφόρων κρίσεων εντός της ΕΕ (κράτη - μέλη) (Joseph, 2014).

Ιδιαίτερα σημαντική πτυχή της προσπάθειας της ΕΕ για την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας αφορά και στη συνεργασία με το NATO. Το NATO συνιστά μία στρατιωτική συμμαχία στην οποία πολλά από τα κράτη - μέλη της ΕΕ είναι μέλη και, μέσω της συνεργασίας του με την ΕΕ, προωθείται ο στόχος της ενίσχυσης της εξωτερικής άμυνας της Ένωσης σε διάφορα επίπεδα (Thiele, 2016, σσ. 2-3).

Όπως αναφέρει ο Thiele (2016, σ. 2-3), η πολιτική για την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών. Οι υβριδικές απειλές σχετίζονται με το επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής και αφορούν, μεταξύ άλλων, τα δορυφορικά συστήματα, τις τηλεπικοινωνίες, τον κυβερνοχώρο και την οικονομία. Η οικοδόμηση της ανθεκτικότητας, επομένως, θα αφορά στο στόχο της ενίσχυσης της ικανότητας των φορέων / θεσμικών οργάνων / κρατών - μελών να αντιμετωπίζουν παρουσιαζόμενες κρίσεις. Επίσης θα συμπεριλαμβάνουν τη διάσταση της αποφυγής της απειλής, των αντιποίνων, του εντοπισμού και της διαχείρισης των απειλών από ένα κράτος ή μία ομάδα.

Κατόπιν, σύμφωνα με την Juncos (2017, σ. 1), η έννοια και ο στόχος της ανθεκτικότητας μελετώνται και σε συνάρτηση με τις περιβαλλοντικές κρίσεις. Ο ορισμός που αξιοποιεί δε, η ΕΕ για την αντιμετώπιση των κρίσεων και την ανάπτυξη της ανθεκτικότητας της βασίζεται στο πρότυπο των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (ΗΠΑ) και πιο συγκεκριμένα, στο National Security Strategy (NSS) που αφορά στη θέση συγκεκριμένων προτεραιοτήτων και στη λήψη μέτρων για την πρόληψη, αντιμετώπιση, διαχείριση και ανάλυση των κρίσεων.

Στην αντίστοιχη ανακοίνωση της ΕΕ για την αντιμετώπιση των κρίσεων, πράγματι, περιλαμβάνονται οι διαστάσεις που προαναφέρονται παραπάνω. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρονται (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014):

- ο στόχος της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής (περιβάλλον)
- ο στόχος της αποφυγής των συγκρούσεων (κοινωνικός / πολιτικός / στρατηγικός)
- η διαχείριση των κοινωνικών / δημογραφικών προβλημάτων που σχετίζονται με την αστικοποίηση και τον υπερπληθυσμό (κοινωνικός και οικονομικός)
- ο στόχος της διαχείρισης των περιορισμένων πόρων για την εξυπηρέτηση των αναγκών των πολιτών σε ενέργεια και τρόφιμα (κοινωνικός / οικονομικός)
- η αντιμετώπιση των ακραίων καιρικών φαινομένων (περιβαλλοντικός)
- η αντιμετώπιση των καταστροφών όπως οι πλημμύρες και οι πυρκαγιές (περιβαλλοντικός / κοινωνικός / οικονομικός)
- ο στόχος της αντιμετώπισης των μικρού ή μεγάλου εύρους οικονομικών κρίσεων.

Οι στόχοι αυτοί αναδεικνύουν τους τομείς πολιτικής στους οποίους επικεντρώνεται η ΕΕ σε σχέση με την ανθεκτικότητα. Ακόμη, εξετάζονται οι ειδικοί στόχοι της Ένωσης που περιλαμβάνουν τη διαχείριση των καταστροφών, τη μάθηση, την ευαισθητοποίηση του κοινού καθώς και την επιστημονική έρευνα. Επίσης, αφορούν τη συνεργασία με τρίτες χώρες για την παροχή βοήθειας, υποστήριξης και τεχνογνωσίας, ιδίως αν τα κράτη αυτά είναι περισσότερο επιρρεπή σε κρίσεις (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

Επιπλέον, αναφορικά με την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας, σημειώνεται πως ο στόχος αυτός σχετίζεται με την ικανότητα της Ένωσης να ανταποκρίνεται σε κρίσεις. Οι κρίσεις αυτές μπορούν να είναι θεσμικές, οικονομικές ή πολιτικές. Αν η Ένωση, πράγματι, δεν μπορεί να προστατεύσει την ίδια της την υπόσταση, τότε τίθεται το ζήτημα της βιωσιμότητας και της αξιοπιστίας τόσο των εργαλείων όσο και των πολιτικών της. Με αντίστοιχο τρόπο, και ένα έθνος κράτος θα έπρεπε να είναι σε θέση να ανταποκρίνεται και να ανακάμπτει από τις εσωτερικές και εξωτερικές κρίσεις που αντιμετωπίζει (Juncos, 2017).

Με έμφαση στο τελευταίο σχόλιο, στα κεφάλαια που ακολουθούν, αναλύεται, αφενός, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και, έπειτα, η διαθέσιμη ακαδημαϊκή βιβλιογραφία για την αξιολόγηση της Πολιτικής Γειτονίας υπό το πρίσμα της ανθεκτικότητας. Ειδικά, επισημαίνεται πως έμφαση θα δοθεί τόσο στο τι έχει γίνει μέχρι σήμερα όσο και στις προοπτικές για το μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας

Το δεύτερο αυτό κεφάλαιο, επικεντρώνεται στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ). Σε σχέση με το πεδίο αυτό, αναλύεται, η σημασία της καθώς και το πώς εξελίχθηκε από το 1990 και έπειτα καθώς και το ποιους στόχους θέτει η ΕΕ συγκεκριμένα ανά περιοχή. Για το λόγο αυτό, γίνεται μία διάκριση ανάμεσα στη Μεσόγειο και τους Ανατολικούς Εταίρους.

2.1. Εξέλιξη της Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας

Στον 21^ο αιώνα, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας έχει εξελιχθεί σε μεγάλο βαθμό ενώ υλοποιείται από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ). Το εν λόγω πλαίσιο πολιτικής έχει ξεκινήσει να εφαρμόζεται στην περιοχή της Μεσογείου από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα. Στη συνέχεια, εξελίχθηκε για να καλύψει τις γειτονικές χώρες, με έμφαση στο να καταστούν τα κράτη που βρίσκονται στην περιφέρεια της ΕΕ πιο φίλα προσκείμενα προς την ΕΕ και τους στόχους της. Για την ΕΕ, ο στόχος της βελτίωσης των σχέσεων και της συνεργασίας με όμορα κράτη παραμένει ένας στόχος κομβικής σημασίας. Από το 1995 και έπειτα, λοιπόν, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και μετά την υπογραφή της Διακήρυξης της Βαρκελώνης, δημιουργήθηκε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο λειτουργίας, ρύθμισης και συντονισμού των σχέσεων μεταξύ των κρατών για να υπάρξει ουσιαστική ανάπτυξη της συνεργασίας και να μειωθούν τα προβλήματα στην περιφέρεια της ΕΕ (Μπέλλου, χ.χ).

Σύμφωνα με τον Smith (2005), από το 1995 και έπειτα, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας αποτελεί μία συνέχεια της προσπάθειας για επέκταση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, παρότι δεν είχε ανάλογη ονομασία ή εφαρμογή πριν το 1995. Μεταψυχροπολεμικά, λοιπόν, η ΕΕ απαιτήθηκε να λάβει μία συγκεκριμένη θέση σε σχέση με το πώς θα διαμορφωθεί το γεωπολιτικό υποσύστημα της Ευρώπης. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, επέφερε την ανεξαρτητοποίηση πολλών κρατών στα οποία η Ένωση είχε συμφέροντα.

Σε σχέση με την εν λόγω διάσταση της μελέτης της ιστορικής πορείας της ΕΕ, σημειώνεται πως η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας συνιστά μέρος της στρατηγικής της ΕΕ για την συνεργασία με άλλα κράτη. Η ΕΕ, ως οργανισμός, βασίζεται στη δημιουργία εκούσιων σχέσεων συνεργασίας με τρίτα κράτη, με τη συνεργασία αυτή να διέπεται από την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας και της από κοινού ανάληψης ευθυνών. Τα κράτη συμμετέχουν σε

αντίστοιχες πολιτικές με στόχο την συνεργασία σε κοινωνικό (κατά βάση) αλλά και πολιτικοοικονομικό επίπεδο. Η εκκίνηση ανάλογων προσπαθειών για την εντατικοποίηση των σχέσεων της ΕΟΚ (τότε) με τρίτα κράτη, έγινε το 1990, ωστόσο, μέχρι και το 2004 δεν αποτελούσε σαφή κατεύθυνση για την ΕΕ (Korosteleva, 2011, σ. 245).

Σύμφωνα με τους Barbé, et al. (2009), από το 2004 και έπειτα, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας έχει αποτελέσει τη συνειδητή προσπάθεια των θεσμικών οργάνων και των κρατών μελών της ΕΕ να προωθήσουν την προσέγγιση και συνεργασία με τα κράτη που είναι γειτονικά της Ένωσης. Στόχος της ΕΕ είναι το να ενισχύσει το δικό της θεσμικό σύστημα και να αυξήσει τα αποθέματα ισχύος της μέσω της συνεργασίας με τους γείτονες της. Έτσι, μέσω της πολιτικής σύγκλισης, τα κράτη μέλη της ΕΕ και η ίδια η Ένωση θέτουν ως στόχο το να θεμελιώσουν την ισχύ τους στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο θέτοντας ως βάση την προώθηση των κοινών αξιών των κρατών μελών και εφαρμόζοντας κοινούς κανόνες.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 2000, επειδή η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία δεν απέδιδε με τον τρόπο που εφαρμοζόταν και επειδή επήλθε μία σημαντική αλλαγή στο διεθνές σύστημα λόγω του τρομοκρατικού χτυπήματος της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, σύμφωνα με τη Μπέλλου (χ.χ.) η ΕΕ επένδυσε στην εντατικοποίηση των προσπαθειών για συνεργασία με γειτονικά κράτη. Ως αποτέλεσμα, δημιουργήθηκε η Πολιτική Γειτονίας η οποία θεσπίζει ένα σαφές και συλλογικό πλαίσιο συνεργασίας, με σαφή μέτρα και μέσα για την επίτευξη των στρατηγικών της στόχων.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας δε, παραμένει διακριτή από την πολιτική διεύρυνσης κάτι το οποίο αποτελεί κεντρικό σημείο της μελέτης της (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2021). Ανάλογη διαπίστωση για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας κάνει και η Ott (2006), η οποία επισημαίνει πως η πολιτική γειτονίας είναι η δεύτερη καλύτερη εναλλακτική μετά την πολιτική συνοχής, χωρίς οι δύο πολιτικές να ταυτίζονται. Συγκεκριμένα, στη κριτική της, η ερευνήτρια σημειώνει πως η πολιτική γειτονίας εξυπηρετεί στην εντατικοποίηση της προσπάθειας για συνεργασία, χωρίς να υπάρχει δέσμευση με τρίτα κράτη.

Αντίστοιχα, η Ott (2006, σ. 377-379), σημειώνει πως η δημιουργία ενός κοινού εργαλείου / πλαισίου για την ενίσχυση των προσπαθειών για την εφαρμογή διατάξεων για την πολιτική γειτονίας ήταν κομβικής σημασίας. Το εργαλείο αυτό ήταν το European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) το οποίο αποτελεί τη βάση του ορισμού των πολιτικών χρηματοδότησης της Πολιτικής Γειτονίας. Επίσης, επιτρέπει τον καθορισμό

των πολιτικών της ΕΕ για τη συνεργασία με τα κράτη τα οποία εντάσσονται στους εταίρους της Ένωσης για την εν λόγω πολιτική.

Τα κράτη αυτά, ονομαστικά, είναι, για την Ευρασία, η Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, η Λευκορωσία, η Γεωργία, το Ισραήλ, η Ιορδανία, ο Λίβανος, η Μολδαβία, η Παλαιστινιακή Αρχή, η Ρωσία, η Συρία και η Ουκρανία και, για την Βόρεια Αφρική, η Αλγερία, η Αίγυπτος, η Λιβύη, το Μαρόκο και η Τυνησία. Η πολιτική γειτονίας που καλύπτει τη συνεργασία με τα εν λόγω κράτη καλύπτει την περίοδο 2007-2013. Σημειώνεται, δε, πως για τον ορισμό των πολιτικών και μέσων που αξιοποιήθηκαν στη Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας η ΕΕ δανείστηκε από την πολιτική συνοχής, και αξιοποίησε τις βέλτιστες πρακτικές και την εμπειρία της από τις επιτυχίες και αποτυχίες της προσπάθειας διεύρυνσης (Ott, 2006, σ. 377).

Σημειώνεται επίσης, πως η ΕΕ επενδύει στην πολιτική γειτονίας για κράτη τα οποία δεν έχουν προοπτικές ένταξης. Έτσι, δεδομένου πως τα κράτη αυτά δεν στερούνται πολιτικών στόχων και πως επηρεάζονται από τις κρίσεις που λαμβάνουν χώρα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αντίστοιχα, οι δικές τους κρίσεις θα επηρεάζουν την ΕΕ και τα κράτη μέλη της. Ωστόσο, θα ήταν απλοϊκό το να θεωρήσει κανείς πως η ΕΕ προσεγγίζει τα γειτονικά της κράτη μέλη με αποκλειστικό σκοπό να εξωτερικεύσει ή να αναπαράγει το ευρωπαϊκό σύστημα / νόρμες και το ευρωπαϊκό μοντέλο διακυβέρνησης. Αντιθέτως, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας αφορά περισσότερο διαφορετικούς στόχους και διαφορετικές πολιτικές οι οποίες προωθούνται στα πλαίσια της Πολιτικής Γειτονίας (Barbé, και συν., 2009).

Σε ό,τι αφορά στα ζητήματα που προωθεί η ΕΕ μέσω της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, αυτά αφορούν στην τρομοκρατία, στην κοινή διαχείριση των κρίσεων στην Ευρώπη και τα γειτονικά κράτη, στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική ασφάλεια (για τα κράτη και τους πολίτες τους) καθώς και στα ενεργειακά ζητήματα. Η Ένωση, επίσης, στοχεύει στο να προωθήσει μεταρρυθμίσεις που θα οδηγήσουν στον εκσυγχρονισμό και τον εκδημοκρατισμό των κρατών με τα οποία συνεργάζεται. Για πολλές περιοχές της ευρύτερης περιοχής της Ευρώπης, της Αφρικής και της Ασίας, η Πολιτική Γειτονίας συνιστά μία ευκαιρία για ανάπτυξη της συνεργασίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, στόχος που οδηγεί στην πρόληψη των συγκρούσεων και την υλοποίηση του στόχου της οικονομικής συνεργασίας. Σε ό,τι αφορά στον τρόπο, δε, με τον οποίο η ΕΕ εφαρμόζει την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, τα μέσα που χρησιμοποιεί είναι (Μπέλλου, χ.χ):

- με τη σύναψη διμερών συμφωνιών

- με την παρακολούθηση του βαθμού προόδου των γειτονικών της κρατών (Εκθέσεις Προόδου)
- με τα Σχέδια Δράσης που επικεντρώνονται στις ανάγκες κάθε κράτους
- με τακτικές Αναφορές
- με την υλοποίηση δράσεων από την ΕΥΕΔ, κάνοντας χρήση συγκεκριμένων οικονομικών μέσων που προβλέπονται ειδικά για την Πολιτική Γειτονίας.

Σύμφωνα με τον Haukalla (2008), η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας αποτελούσε το βασικό εργαλείο της ΕΕ για την ρύθμιση των σχέσεων της με γειτονικά κράτη. Επομένως, συνιστούσε ένα εργαλείο με το οποίο η ΕΕ επιχειρούσε να γίνει μία ρυθμιστική δύναμη στο γεωπολιτικό υποσύστημα της Ευρώπης και της Μεσογείου. Η διαφορά της ΕΕ με άλλους οργανισμούς είναι πως, μέσω της Πολιτικής Γειτονίας, προβάλλει ως στόχο της την προστασία των πολιτικών και όχι την προαγωγή συγκεκριμένων στόχων στο επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής.

Ακόμη, για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας σε σχέση με την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας, διαπιστώνεται πως η προσέγγιση άλλων κρατών σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής αποτελεί ένα κλασικό νεοφιλελεύθερο εργαλείο που χρησιμοποιούν οι οργανισμοί για να εξασφαλίσουν την σταθερότητα στο διεθνές σύστημα και τη διατήρηση του status quo. Η Πολιτική Γειτονίας προσφέρει δυνατότητες για συνεργασία, χωρίς, όμως, να υπάρχουν δεσμεύσεις με αντίστοιχο τρόπο με αυτό που θα προκύπταν από την πλήρη ένταξη των κρατών αυτών, ως κράτη μέλη, στην ΕΕ (Juncos, 2017).

2.2. Τα δύο «σκέλη» της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας

2.2.1. Μεσόγειος

Αναφορικά με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και τις ευρωπαϊκές προσπάθειες για επίτευξη του στόχου της βελτίωσης των σχέσεων με τους Μεσογειακούς γείτονες, η Ευρωπαϊκή Ένωση επενδύει σε μία σειρά αλληλένδετων στόχων. Οι προσπάθειες της ΕΕ για την ενίσχυση της συνεργασίας της με τους μεσογειακούς λαούς, δηλαδή τα κράτη της Βορείου Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, ξεκίνησαν να εντατικοποιούνται είκοσι πέντε χρόνια πριν. Οι λόγοι για τους οποίους η ΕΕ εστιάζει σε τόσο μεγάλο βαθμό στις προσπάθειες για βελτίωση της συνεργασίας της με τα κράτη της εν λόγω περιοχής είναι σύνθετοι (Achilli, 2017;

Afouxenidis, Petrou, Kandyliis, Tramountanis, & Giannaki, 2017; Bauböck, 2018; EC Europa, ; χ.χ. Sarkin, 2018):

- η Μεσόγειος αποτελεί την περιοχή εκείνη του πλανήτη στην οποία λαμβάνουν χώρα ορισμένες από τις μεγαλύτερες κλιματικές / περιβαλλοντικές μεταβολές και στις οποίες η κλιματική αλλαγή έχει τις πλέον εμφανείς επιπτώσεις και θα έχει στο άμεσο μέλλον.
- η περιοχή αυτή είναι σημαντική διότι παρατηρείται σε αυτή μειωμένη οικονομική / εμπορική ανάπτυξη παρά τη σημασία της για το εμπόριο και την ενέργεια,
- στην περιοχή αυτή βρίσκονται κράτη υπό μετάβαση και τα οποία έχουν υποστεί προβλήματα στο εσωτερικό τους λόγω της Αραβικής Άνοιξης από το 2010 και μετά, των επαναστάσεων που έλαβαν χώρα στο εσωτερικό τους, την κατάρρευση των καθεστώτων και τον πόλεμο της Συρίας. Τα προβλήματα αυτά οδήγησαν, δε, σε μεικτές μεταναστευτικές ροές που οδήγησαν σε ανθρωπιστική κρίση και επηρέασαν στο σύνολό τους την κοινωνική και πολιτική κατάσταση των κρατών της Ευρώπης.

Η Μπέλλου (χ.χ.) αναφέρει ότι, η αρχική αυτή προσπάθεια για συνεργασία στην περιοχή της Μεσογείου είχε ως βασικό της χαρακτηριστικό την έμφαση που δινόταν στην εναρμόνιση. Η εναρμόνιση αυτή αφορά τόσο τις σχέσεις και τις συμπεριφορές, όπως και το κανονιστικό και θεσμικό πλαίσιο. Επίσης, η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία (Διαδικασία της Βαρκελώνης) δεν βασιζόταν στην άσκηση πιέσεων αλλά στην προώθηση των κοινών στόχων μέσω της διαβούλευσης. Η έλλειψη επαρκών μέσων άσκησης πιέσεων στους εταίρους της ΕΕ δημιούργησε προβλήματα αφού δεν υπήρχε πρόοδος στη συνεργασία. Ένας ακόμα παράγοντας που οδήγησε στη μείωση της αποτελεσματικότητας της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας ήταν το γεγονός πως, στην Ευρώπη, λαμβάνουν χώρα προβλήματα σε όλους τους τομείς της ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος και της λαθρομετανάστευσης (Gylfason & Wijkman, 2017).

Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ευρωμεσογειακή συνεργασία έχει μεγάλη σημασία στην ανάλυση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας. Μάλιστα, η πολιτική γειτονίας περιλαμβάνει δύο κατηγορίες περιφερειακής συνεργασίας: την ανατολική και την μεσογειακή. Το ENI, για την περίοδο 2014-2020, χαρακτηριστικά, είχε συνολικό προϋπολογισμό της τάξης των 14,1 δις ευρώ, και αποτελούσε το βασικό όργανο για την προαγωγή των στόχων της Πολιτικής Γειτονίας (EC Europa, χ.χ.).

Για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η Ένωση για τη Μεσόγειο που αποτελεί ένα από τα δύο σκέλη της Πολιτικής Γειτονίας, περιλαμβάνει όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ καθώς και

δεκαπέντε (15) μεσογειακές χώρες. Από αυτές, κάποιες είναι βαλκανικές (Αλβανία, Βοσνία Ερζεγοβίνη και Τουρκία), κάποιες ασιατικές (Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Παλαιστίνη, Συρία), ένας αριθμός αφρικανικές (Αλγερία, Αίγυπτος, Μαυριτανία, Μαρόκο και Τυνησία) και το Μονακό. Σήμερα, η Λιβύη έχει το καθεστώς του παρατηρητή, ενώ η Συρία δεν συμμετέχει πλέον λόγω του εμφυλίου. Ο Αραβικός Σύνδεσμος συμμετέχει τακτικά από το 2008 στις συνεδριάσεις της Ένωσης για τη Μεσόγειο (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2021).

Το Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας αναφέρεται στην ευρωμεσογειακή συνεργασία ως «η Νότια Διάσταση». Σύμφωνα με την ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών, η ΕΕ προσεγγίζει τους μεσογειακούς εταίρους εφαρμόζοντας την αρχή της Αιρεσιμότητας, άρα, συνδέοντας τις σχέσεις της με την αντίστοιχη πρόοδο την οποία πραγματοποιούν οι εταίροι της στη Μεσόγειο στους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας και θεσμικής μεταρρύθμισης. Επίσης, εφαρμόζει την αρχή της Διαφοροποίησης, η οποία ορίζει πως η κρίση (αξιολόγηση) κάθε ενός από τους εταίρους γίνεται σε αναλογία με την πρόοδο που πραγματοποιεί στους τομείς που προαναφέρονται (Υπουργείο Εξωτερικών, 2021).

Σύμφωνα με την Οικονομίου (2018), στη Μεσόγειο, η ΕΕ έχει πολλά συμφέροντα τα οποία αντανakλά η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας. Αρχικά, η ΕΕ επιθυμεί να διατηρεί καλές εμπορικές και πολιτικές σχέσεις με τα κράτη της περιοχής προκειμένου να εφαρμόζει με επιτυχία τους στόχους και τα προγράμματά της. Την περίοδο 2014-2020, η ΕΕ εφήρμοσε, πράγματι, στην περιοχή, προγράμματα και δράσεις που είχαν ως στόχο την περαιτέρω ενίσχυση και προώθηση θεσμικών μεταρρυθμίσεων με έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα και τον εκσυγχρονισμό.

Παράλληλα, στη Μεσόγειο, η ΕΕ έχει συμφέροντα να συνεργαστεί με τα κράτη τα οποία εμφανίζουν προβλήματα στο εσωτερικό τους που σχετίζονται με τη διαφθορά, το οργανωμένο έγκλημα, τη μετανάσταση και το παρεμπόριο. Η συνεργασία και η συνεπακόλουθη μείωση των προκλήσεων στην περιοχή, επιφέρει τη μείωση της επιβάρυνσης από τα φαινόμενα αυτά για την ίδια την ΕΕ και τους πολίτες της. Ακόμη, οδηγεί στη βελτίωση διαφόρων τομέων της οικονομίας, των κοινωνικών και εμπορικών σχέσεων και στην εφαρμογή νομικών και θεσμικών διατάξεων που θα επιτρέψουν την βελτίωση του ισχύοντος συστήματος διαχείρισης τέτοιων κρίσεων και προκλήσεων (Οικονομίου, 2018).

2.2.2. Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη

Παρακάτω, εξετάζεται η πολιτική γειτονίας της ΕΕ σε σχέση με τους ανατολικούς της εταίρους. Τα κράτη αυτά αποτελούν το Αζερμπαϊτζάν, η Αρμενία, η Γεωργία, η Μολδαβία, η Λευκορωσία καθώς και η Ουκρανία. Στην περίπτωση αυτή, γίνεται αναφορά στην περίπτωση της συνεργασίας της ΕΕ με κράτη τα οποία προέρχονται από τη διάλυση της πρώην Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ), πλην της Ρωσίας, τα οποία κράτη δεν αποτελούν κράτη μέλη της ΕΕ και επιπλέον, αντιμετωπίζουν ευρεία προβλήματα στο εσωτερικό και εξωτερικό τους περιβάλλον. Τα κράτη αυτά χαρακτηρίζονται από την ανάγκη για (1) ενίσχυση των δημοκρατικών τους δομών, (2) βελτίωση του επιπέδου συνεργασίας της δημόσιας διοίκησης με τον πολίτη, (3) ανάπτυξης ευκαιριών για βελτίωση της αγοράς / οικονομίας τους και, (4) συνεργασίας και διασύνδεσης στον τομέα των επικοινωνιών, του εμπορίου, της ενέργειας και της εξωτερικής πολιτικής ευρύτερα (Ministry of Foreign Affairs, 2021).

Επίσης, αναφορικά με την πολιτική γειτονίας στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, σύμφωνα με την Korosteleva (2011), οι στόχοι της ΕΕ διαφέρουν ανάλογα με το κράτος στο οποίο εστιάζουν οι πολιτικές. Έτσι, παρότι υπάρχει ο κοινός στόχος της εντατικοποίησης της συνεργασίας με τα εν λόγω κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, δεν είναι κοινοί οι στόχοι ή τα προβλήματα που καλούνται να διαχειριστούν οι φορείς. Χαρακτηριστικά, στην περίπτωση της Λευκορωσίας υφίσταται μία ευρύτερη αποδιοργάνωση του κράτους και απουσιάζουν οι δομημένες σχέσεις με την ΕΕ, ενώ στην περίπτωση άλλων κρατών γίνεται εστίαση στις κοινές αξίες, την προστασία των συνόρων και υπάρχει ήδη προσέγγιση (βλ. Ουκρανία ή Μολδαβία).

Με βάση το ίδιο, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας σε σχέση με τα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης συνιστά μία σύνθετη περίπτωση. Παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει μέχρι στιγμής, ένα ξεκάθαρα ορισμένο πλαίσιο συνεργασίας, υφίστανται παρά ταύτα συγκεκριμένα κριτήρια τα οποία εντοπίζει η Korosteleva (2011, σ. 246) και καθορίζουν το βαθμό επιτυχίας της Πολιτικής Γειτονίας με τους ανατολικούς εταίρους. Αυτά τα κριτήρια είναι τα παρακάτω:

- Παρότι δεν ορίζεται σαφώς το πως θα εφαρμόζεται η πολιτική γειτονίας για τα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, εντοπίζονται ορισμένες αρχές με βάση τις οποίες οργανώνεται η πολιτική αυτή. Συγκεκριμένα, γίνονται συχνές αναφορές σε

κοινά προγράμματα, κοινές αξίες, εφαρμογή των αρχών και στο συμβιβασμό. Αντίθετα, αποφεύγονται αναφορές σε όρους όπως η διαπραγματεύση και η κυριότητα, για λόγους αποφυγής των εντάσεων και βιωσιμότητας των πολιτικών.

- σε αντίστοιχες γραμμές με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας κινείται και η ΕΕ στην ευρύτερη διαχείριση των ζητημάτων που προκύπτουν σε σχέση με την συνεργασία στην Ανατολική Ευρώπη. Έτσι, οι στόχοι της ενωσιακής πολιτικής αφορούν στη χρήση των διαθέσιμων μέσων για την προώθηση επίσημων στόχων και δράσεων, και στην ερμηνεία και εφαρμογή των στόχων πολιτικής της Ένωσης, δίνοντας μεγάλη έμφαση στην πολυεπίπεδη συνεργασία.
- το όραμα της εταιρικής συνεργασίας με τους ανατολικούς εταίρους για την ΕΕ αντικαθίσταται, σταδιακά, με συγκεκριμένες δράσεις και η διακυβέρνηση γίνεται από πάνω προς τα κάτω υπό συγκεκριμένες συνθήκες. Απώτερος στόχος φαίνεται να είναι η διεύρυνση και η εφαρμογή των αρχών της συνεργασίας με μη κράτη μέλη για την προώθηση των στόχων της ΕΕ.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας σε σχέση με τους Ανατολικούς Εταίρους αποτελεί μία προτεραιότητα για την Ένωση λόγω του ότι διαπιστώνεται πως, με την ένταξη των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων, σταδιακά, η προσπάθεια για διεύρυνση ολοκληρώνεται. Εφόσον η ΕΕ δεν μπορεί να στοχεύει στο να συνεχίσει την προσπάθεια διεύρυνσης προς ανατολάς και δεδομένου πως αναλαμβάνει, πλέον, το ρόλο μίας δύναμης στο διεθνές σύστημα, η πρόκληση αφορά το να διατηρηθεί η επικοινωνία με τα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και να μεταρρυθμιστούν τα συστήματά τους ούτως ώστε να ικανοποιούνται οι στόχοι της Ένωσης. Η πολιτική αυτή, δε, σχετίζεται και με το στόχο της διατήρησης της ειρήνης, της ασφάλειας και της σταθερότητας σε περιοχές οι οποίες αντιμετωπίζουν προβλήματα, όπως είναι η Ουκρανία (Haukkala, 2008).

Στο ίδιο πλαίσιο, τίθεται και το ερώτημα του γιατί η ΕΕ παρουσίασε πλήρη αδυναμία να παρέμβει στην κρίση της Ουκρανίας. Παρότι τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης εντάσσονται στην Πολιτική Γειτονίας, η ΕΕ δεν κατόρθωσε να παρέμβει διπλωματικά με επαρκή τρόπο, με αποτέλεσμα η Ουκρανία να είναι ακόμη και σήμερα σε κρίση, τόσο σε πολιτικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής. Δεδομένου ότι η ανθεκτικότητα, συνιστά κεντρικό στόχο της Ένωσης, σε επίπεδο διεθνούς πολιτικής, η μη παρέμβαση και μη επίλυση της κρίσης οδηγεί σε αμφισβήτηση της αξιοπιστίας της Ένωσης ως οργανισμό. Πράγματι, η στάση της κοινής γνώμης σε σχέση με την ΕΕ εμφανίζεται μειωμένη μετά τις εν λόγω κρίσεις ως αποτέλεσμα αυτών (Bolle, 2019).

Ειδικά για την Ουκρανία και τις σχέσεις της με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας αποκτά μεγάλη σημασία. Σύμφωνα με τον Wolczuk (2008), μία πρόκληση μεγάλης έντασης για την Ευρωπαϊκή Ένωση αφορά στο ότι, όταν ξεκίνησε να εφαρμόζεται η Πολιτική Γειτονίας ξεκίνησε και η Πορτοκαλί Επανάσταση στην Ουκρανία (Orange Revolution). Αυτή η πρόκληση ήταν μεγάλης έντασης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και σήμαινε την εντατικοποίηση των προσπαθειών προσέγγισης διαφορετικών εταίρων με διαφορετικά μέσα, με στόχο την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας, δηλαδή, την προστασία των εξωτερικών συνόρων και των θεσμών.

Σε πιο γενικό επίπεδο, σε σχέση με τα ανατολικά κράτη, η Ευρωπαϊκή Ένωση μέχρι και την εκκίνηση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας δεν προώθησε πολλά προγράμματα. Υπήρχε, μιν, το Technical Aid to the Commonwealth of Independent States, εν συντομία TACIS, το οποίο, όμως, είχε ως κύριο στόχο να παράσχει υποστήριξη οικονομικού χαρακτήρα στα υπό μετάβαση κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, τα οποία προέκυψαν ως κράτη της Κοινοπολιτείας των Ανεξάρτητων Κρατών (Commonwealth of Independent States). Η παροχή τέτοιου είδους υποστήριξης ήταν ιδιαίτερα σημαντική για τα κράτη αυτά αφού δεν βίωναν κανενός άλλου είδους στήριξη μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης (Μυλωνά, 2016).

Με την εφαρμογή της πρωτοβουλίας του Baku, από το 2004 και έπειτα, εντατικοποιήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό η συνεργασία της ΕΕ με τα κράτη της Κοινοπολιτείας και τη Ρωσία. Επίσης, έλαβαν χώρα προσπάθειες για την βελτίωση των πολιτικών, σε επίπεδο, κυρίως, περιβαλλοντικό και ασφάλειας. Ωστόσο, η Πρωτοβουλία αυτή δεν έλαβε την απαραίτητη προσοχή. Η προσπάθεια για προσέγγιση των κρατών αυτών διατηρήθηκε και έλαβε χώρα με την Συνέργεια του Εύξεινου Πόνου που, από το 2007, εφαρμόστηκε για τα κράτη της περιοχή αυτής. Όμως, όπως αναφέρει και η Μυλωνά (2016), η Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου επισκιάζεται, σε πολύ μεγάλο βαθμό, από την Ανατολική Εταιρική Σχέση και για το λόγο αυτό, δεν οδηγεί σε μεγάλες αλλαγές στο επίπεδο της οικονομίας και της πολιτικής. Αυτό γίνεται πιο εμφανές όταν συγκρίνει κανείς τα αποτελέσματα της Συνέργειας με άλλα προγράμματα, ιδίως σε σχέση με την Ανατολική Εταιρική Σχέση, που έχει οδηγήσει σε σημαντικές προόδους στον τομέα της δημόσιας διοίκησης, της τήρησης των ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων και την οικονομία των κρατών αυτών.

Στη σχέση με τους ανατολικούς εταίρους της, η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετωπίζει την πρόκληση του ανταγωνισμού με τη Ρωσία. Στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη, η

Σοβιετική Ένωση είχε ασκήσει έντονη κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτισμική επιρροή. Πράγματι, στις περιοχές αυτές, ακόμη και μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, δεν έχει παύσει να υφίσταται επιρροή σε όλα τα επίπεδα από το κράτος που τη διαδέχθηκε, την Ρωσία (Dietrich, 2000).

Η Ρωσία, δε, πέραν της ήπιας ισχύος της αξιοποιεί και τη σκληρή, δηλαδή τη στρατιωτική της ισχύ για να επιβάλλει τα συμφέροντά της στα όμορα κράτη. Τα πρώην κράτη – δορυφόροι της Σοβιετικής Ένωσης και νυν γειτονικά κράτη της Ρωσίας, αντιμετωπίζουν το πρόβλημα του ότι ανήκουν στη σφαίρα επιρροής της Ρωσίας και, άρα, μία ενδεχόμενη στενή συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, δυνητικά, νοείται ως μία απειλή για τα κράτη αυτά (Krastev, 2007).

Σε διπλωματικό επίπεδο, παρότι η ΕΕ και τα κράτη μέλη της διατηρούν επαφές με τη Ρωσία, όπως, για παράδειγμα, εντός του Βορειοατλαντικού Συμφώνου όπου η Ρωσία διατηρεί το καθεστώς του παρατηρητή, δεν έχουν καταλήξει σε μία κοινή γραμμή σε σχέση με το πως θα διαχειριστούν τα κοινά ζητήματα που αφορούν τον τομέα της ενέργειας και της πολιτικής. Η Ρωσία διατηρεί μία θέση ισχύος στο γεωπολιτικό υποσύστημα της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, όμως, η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμεί εξίσου την άσκηση επιρροής στα κράτη αυτά (Bieri, 2015).

Έχοντας φτάσει, όμως, στο σημείο στο οποίο αγγίζει τα όρια της επέκτασης με την ένταξη νέων κρατών μελών, η επιρροή που μπορεί να ασκηθεί είναι περισσότερο περιορισμένη. Τα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης βρίσκονται ακόμη σε μία μεταβατική φάση, ενώ η δημοσιονομική μεταρρύθμιση κρίνεται ως απαραίτητη. Για την ένταξη των νέων μελών, η Ευρωπαϊκή Ένωση επιβάλλει τη μεταρρύθμιση αυτή, όπως και το να πετύχουν τα εν λόγω κράτη τους στόχους που θέτει η Ένωση σε σχέση με το ΑΕΠ τους, το δημόσιο χρέος και τα δημόσια οικονομικά γενικότερα (Freyburg, Lavenex, Schimmelfennig, Skripka, & Wetzel, 2011).

Το παραπάνω έχει ήδη συμβεί σε περιοχές που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης από το 2004, έτος κατά το οποίο προσχώρησαν οκτώ (8) κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (βλ. ενότητα 1.1.) αλλά και το 2007 και το 2013 (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2021). Όμως, η περαιτέρω επέκταση δεν είναι ένας ορθολογικός στόχος, ιδίως δεδομένων των εντάσεων που επέφερε η σύγκρουση στην Ουκρανία και την Γεωργία – Οσσετία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Κριτική βιβλιογραφική ανασκόπηση: Αξιολόγηση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας

Το τρίτο αυτό κεφάλαιο της εργασίας συνιστά, επί της ουσίας, το κύριο κεφάλαιο της. Στόχος του είναι να γίνει μία κριτική ανάλυση των στόχων, της αποτελεσματικότητας, των προκλήσεων και των προοπτικών της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας. Συνεπώς, επικεντρώνεται στην αποτίμηση και όχι την περιγραφή αυτών των παραμέτρων.

3.1. Αποτελεσματικότητα της Πολιτικής Γειτονίας της ΕΕ

Επιχειρώντας μία κριτική αποτίμηση της αποτελεσματικότητας της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, σημειώνεται η θέση του Smith (2005) πως η Πολιτική Γειτονίας επικεντρώνεται στους παρίες (outsiders). Επίσης, ένα ακόμη πρόβλημα που εντοπίζει ο ερευνητής αφορά στο ότι η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας δεν οδηγεί στην επίλυση του κύριου προβλήματος το οποίο αντιμετωπίζει η Ένωση που αποτελεί το πόσο μεγάλη μπορεί να είναι η διεύρυνσή της. Επίσης, δεν είναι ακόμη σαφές το κατά πόσον η χρήση οικονομικών μέσων και η επικέντρωση στην εμπορική συνεργασία θα επιλύσει τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζει η Ένωση στη γειτονία της, ιδίως σε θέματα που άπτονται των ζητημάτων ασφαλείας.

Την περίοδο μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, το όραμα της δημιουργίας μίας ισχυρής Ένωσης στην οποία θα συμμετέχουν όλα τα ευρωπαϊκά κράτη ήταν ακόμη δημοφιλές και ισχυρό. Η στροφή προς την Πολιτική Γειτονίας το 2004, αποτέλεσε μία συνειδητοποίηση της ανάγκης για εφαρμογή πολιτικών που δεν θα οδηγούσαν σε εντάσεις στο πεδίο της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής και παράλληλα, θα επέτρεπε τη διατήρηση εκείνων των στοιχείων της ταυτότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης που να την καθιστούν έναν διαφορετικού τύπου οργανισμό. Δηλαδή, εμφανίστηκε η ανάγκη για διατήρηση του αρχικού οράματος και της ιδεολογίας της ΕΕ. Παρότι το πρόβλημα αυτό αντιμετωπίστηκε σε ένα βαθμό με την μεταρρύθμιση στο εσωτερικό των υποψήφιων προς ένταξη κρατών, έγινε αντιληπτή η δυσκολία της ένταξης όλων των ευρωπαϊκών κρατών στην ΕΕ (Browning & Joenniemi, 2008).

Ένα ακόμη ζήτημα το οποίο τίθεται σε σχέση με την αποτελεσματικότητα και την καταλληλότητα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας αφορά το αν, στο μεταβεσφαλισμένο σύστημα της Ευρώπης, η ΕΕ προσδοκά να γίνει μία δύναμη η οποία θα αναδιοργανώσει εκ νέου τον ευρωπαϊκό χώρο. Η περιφερειακή πολιτική της ΕΕ, πράγματι, αντιμετωπίζεται με

σκεπτικισμό, εξίσου και η πολιτική γειτονίας, αφού η Ένωση πιέζει τα γειτονικά της κράτη για άμεσες μεταρρυθμίσεις. Παρόλα αυτά, δεδομένου του ότι η Ένωση έχει αποτύχει σε πολλούς τομείς της πολιτικής, όπως το να εξασφαλίσει την προστασία των συνόρων και της οικονομίας των κρατών μελών της, τίθεται ο προβληματισμός του κατά πόσο η βούληση αυτή είναι ορθολογικός στόχος (Browning & Joenniemi, 2008).

Ταυτόχρονα, τίθεται ο προβληματισμός του κατά πόσο θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει την τάση αυτή ως ιμπεριαλισμό ή επεκτατισμό. Τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν, πράγματι, στρατηγικό συμφέρον να επεκτείνουν την ισχύ τους στα γειτονικά κράτη. Οι Browning & Joenniemi (2008) σημειώνουν ακόμη πως η Ένωση τείνει να αντιδρά σε απειλές και να ενισχύει την πολιτική της όταν υφίσταται ανάγκη, συνεπώς, επειδή λαμβάνει δράση μόνο όταν ήδη έχει υπάρξει απειλή και δεν έχει υπάρξει πρόβλεψη για προδραστικότητα, υπάρχει και περιορισμένη αποτελεσματικότητα σε ό,τι αφορά στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής.

Σε ό,τι αφορά στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας από την περίοδο της οικονομικής κρίσης και έπειτα, η Οικονόμου (2018) αναφέρει πως παρέχει ευκαιρίες για συνεργασία ανάμεσα σε κράτη με διαφορετικά χαρακτηριστικά, δυνατότητες, συστήματα και φιλοδοξίες, χωρίς ωστόσο, η συνεργασία αυτή να επιβαρύνει σημαντικά κάποια εκ των δύο πλευρών. Ως εργαλείο πολιτικής, έχει αποδειχθεί πως λειτουργεί θετικά στο να προαχθούν στόχοι μεταρρυθμίσεων χωρίς να γίνει επίσημη ένταξη των κρατών – εταίρων της ΕΕ στην ίδια την Ένωση. Συνεπώς, περιορίζεται ο αντίκτυπος, το πολιτικό κόστος και ο κίνδυνος αντιδράσεων και για τα δύο μέρη.

Κατά τους Gylfason & Wijkman (2017), η ΕΕ διαθέτει ευκαιρίες να αξιοποιήσει την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας για να βοηθήσει τα κράτη να αντιμετωπίσουν τις κρίσεις που βιώνουν. Αυτό, σε μία περίοδο παγκοσμιοποίησης όπως αυτή που διανύει η σύγχρονη κοινωνία σήμερα, αποδεικνύεται πως είναι ένα σημαντικό εργαλείο άσκησης εξωτερικής πολιτικής και εξασφάλισης της ανθεκτικότητας για την ίδια την Ένωση.

Είναι γεγονός ότι, η ΕΕ σήμερα, προωθεί τους στόχους της και ενθαρρύνει τα κράτη να επιλύσουν τις διαμάχες στο εσωτερικό τους καθώς και σε περιφερειακό επίπεδο, παρέχοντας υποστήριξη σε τομείς ήπιας ισχύος. Επειδή όμως, με την αποφυγή τέτοιων διαμαχών θα σημαίνει πως θα αποφευχθεί ταυτόχρονα το ρίσκο της μετάδοσης της κρίσης στο γεωπολιτικό υποσύστημα της ΕΕ, η Πολιτική Γειτονίας έχει αποδειχθεί πως λειτουργεί ως ένα

εργαλείο πολιτικής το οποίο επιτρέπει στην ΕΕ να επιβιώσει σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα (Gylfason & Wijkman, 2017).

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, λοιπόν, σύμφωνα με τους Gstöhl & Schunz (2017), αποτελεί ένα θεματικό πεδίο το οποίο χαρακτηρίζεται από τη συνθετοτητά του και τη δυσκολία στην μελέτη του. Ο λόγος είναι το ότι η ίδια η Ευρωπαϊκή Ένωση, όταν εφαρμόζει την Πολιτική Γειτονίας, δεν προωθεί μόνο ένα στόχο πολιτικής αλλά πολλούς ταυτόχρονα. Ακόμη, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, ιδίως από το 2015 και έπειτα, έχει εξελιχθεί σε μία διαδικασία η οποία χαρακτηρίζεται από τις συνεχείς αλλαγές, με την ΕΕ να δρα με στόχο το να μεταβάλλει την πολιτική της αφού πρώτα δοκιμάσει διαφορετικές λύσεις.

Από την πρώτη μεγάλη διεύρυνση το 2004 μέχρι και σήμερα, πράγματι η ΕΕ έθεσε ως στόχο το να αποκαταστήσει τις σχέσεις της με τα πρώην κράτη της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης. Ο στόχος αυτός ήταν ιδιαίτερα σημαντικός, αφού τα κράτη αυτά δεν είχαν επαφές με την υπόλοιπη Ευρώπη λόγω του ότι ανήκαν στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Με την κατάρρευση, όμως, της Σοβιετικής Ένωσης και την πτώση της Σιδερένιας Κουρτίνας («σιδηρούν παραπέτασμα»), η (τότε) ΕΟΚ έθεσε ως στόχο την προσέγγιση αυτών των κρατών σε όλα τα επίπεδα. Αυτό θα οδηγούσε σε ενίσχυση της Κοινότητας έναντι άλλων οργανισμών και στη διατήρηση της ισορροπίας ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση. Όμως, ήδη από τις αρχές της χιλιετίας είχε γίνει αντιληπτό πως δεν ήταν εφικτό να ενταχθούν ως κράτη μέλη στην ΕΕ όλα τα πρώην – κράτη – δορυφόροι της Σοβιετικής Ένωσης. Επομένως, η Πολιτική Γειτονίας ήταν μία λύση χαμηλού ρίσκου και κόστους και για την ΕΟΚ (νυν ΕΕ) και για τα κράτη τα οποία ήταν εταίροι της (Gstöhl & Schunz, 2017).

Η Gstohl (2019) αναφέρει, ακόμη, πως η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας σχετίζεται άμεσα με το όραμα της δημιουργίας ενός Ευρασιατικού Οργανισμού που θα οδηγεί στην καλύτερη ρύθμιση της αγοράς και θα επιτρέπει τη συνεργασία ανάμεσα σε κράτη με τα οποία η ΕΕ έχει ανταγωνιστικά συμφέροντα. Αυτό θα οδηγήσει στην απόκτηση ενός ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος στην αγορά, με την ΕΕ να μπορεί να είναι σε θέση να ανταποκριθεί και στην πρόκληση της αύξησης της ισχύος της Ρωσίας στις ίδιες αγορές. Επειδή, δε, η Πολιτική Γειτονίας περιλαμβάνει και τους εταίρους στη Μέση Ανατολή, μειώνονται οι απειλές λόγω διεθνών κρίσεων (βλ. Αραβική Άνοιξη, Πόλεμος Συρίας, Ρωσό-Γεωργιανή διαμάχη) και ισχυροποιείται ολόκληρη η Ένωση έναντι των εξωτερικών απειλών.

Πράγματι, οι Schumacher & Bouris (2011) υπογραμμίζουν πως, αρχικά, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας αφορούσε περισσότερο οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους. Όμως,

από το 2011 και έπειτα, και λόγω των παραπάνω γεγονότων, απέκτησε στρατηγική σημασία και μεγάλη επιρροή και στην εξωτερική πολιτική των κρατών. Αναλυτικότερα, η κρίση στην Γεωργία, οι πολιτικές αλλαγές στο Ιράκ και το Levant, η Αραβική Άνοιξη όπως και η ανάδειξη νέων οικονομικών προκλήσεων στο εσωτερικό της ΕΕ, ώθησαν στον αναστοχασμό του πως θα εφαρμόζεται η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας. Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και η ψήφιση, όμως, κύρωση και εφαρμογή και της Συνθήκης της Λισσαβόνας, η οποία θέτει σε προτεραιότητα τη δημιουργία πολιτικών εργαλείων και οργάνων για την εξωτερική εκπροσώπηση της ΕΕ από το Ύπατο Εκπρόσωπο της ΕΕ για θέματα εξωτερικής πολιτικής (βλ. ενότητα 2.2.).

Για το ίδιο ζήτημα, ο Natorski (2016) υπογραμμίζει πως η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας είναι, πλέον, ένα αβέβαιο εγχείρημα για την ΕΕ αφού δεν μειώνει το αίσθημα της ασφάλειας και αβεβαιότητας. Κρίσεις συμβαίνουν συχνά στο διεθνές σύστημα και θα συνεχίσουν να συμβαίνουν, ωστόσο, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό η ΕΕ να μπορεί να βρει τρόπους να αναπτύξει την ανθεκτικότητα και να αυξήσει το κύρος της στο διεθνές σύστημα. Η Πολιτική Γειτονίας, όμως, μέχρι στιγμής, παρότι προσελκύει το διεθνές ενδιαφέρον, δεν παρουσιάζει συνοχή, δεν θέτει σαφείς στόχους και δεν φαίνεται να οδηγεί στο στόχο της ανάπτυξης της σταθερότητας σε περιφερειακό επίπεδο.

Αυτό μπορεί να υποστηριχθεί και από την διαπίστωση πως, τόσο εν μέσω της οικονομικής κρίσης, όσο και μετά τις πολλαπλές διεθνείς κρίσεις στο γεωπολιτικό υποσύστημα της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης όσο και της Βόρειας Αφρικής, η κατάσταση δεν μεταβλήθηκε λόγω της ύπαρξης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας. Από την άλλη, τα κράτη μέλη ευνοούνται από την Πολιτική Γειτονίας διότι αυξάνεται η συλλογική τους ισχύς ενώ και οι εταίροι της ΕΕ ωφελούνται από τη βοήθεια που παρέχει η Ένωση και από την οικονομικό-πολιτική συνεργασία αυτών. Έτσι, το πρόβλημα είναι μάλλον θεσμικό και πρακτικό και λιγότερο σχετικό με την καταλληλότητα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας ως μία πολιτική η οποία οδηγεί στην αύξηση της συνεργασίας και της ανθεκτικότητας στην Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική (Natorski, 2016).

Για τα ίδια ζητήματα, ο Haukkala (2017) υπογραμμίζει πως η περιοχή αυτή είναι ένα «δαχτυλίδι της φωτιάς» (ring of fire) λόγω του ότι σε αυτή λαμβάνουν χώρα πολλές κρίσεις. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει διαφορετικούς στόχους πολιτικής για κάθε περιοχή, καθώς και διαφορετικές επιδιώξεις. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, λοιπόν, τους αντανακλά. Αυτό σημαίνει πως, παρότι το πλαίσιο ομοιάζει για τα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής

Ευρώπης και για τους εταίρους στη Μεσόγειο, η ΕΕ πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα ιστορικά, κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά και πολιτιστικά δεδομένα στην προσέγγιση των εν λόγω κρατών. Άρα, και η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας θα εξελίσσεται με το χρόνο και ανάλογα με τα δεδομένα εντός της ΕΕ και στο διεθνές σύστημα.

3.2. Εμπόδια και δυσκολίες στην εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας

Η οικοδόμηση του στόχου της ανθεκτικότητας καθίσταται ένας στόχος υψηλής προτεραιότητας για την ΕΕ και λόγω του ότι το διεθνές σύστημα, σήμερα, χαρακτηρίζεται από έντονη ανασφάλεια και αστάθεια (Μπέλλου, χ.χ). Στο διεθνές σύστημα σήμερα, το οποίο είναι πολυπολικό, έχουν εμφανιστεί από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης (1991) κενά ισχύος, τα οποία οι ΗΠΑ απέτυχαν να καλύψουν. Προσωρινά, το 1991-2001 και για λιγότερο από μία δεκαετία, το σύστημα ήταν μονοπολικό ενώ, με το κτύπημα στους Δίδυμους Πύργους την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, αμφισβητήθηκε η ηγεμονία των ΗΠΑ και έγινε πολυπολικό. Σήμερα, οι ανταγωνιστικότερες δυνάμεις στο διεθνές σύστημα είναι οι ΗΠΑ, η Κίνα, η Ρωσία, η Βραζιλία και η Ινδία, όμως, υφίστανται και άλλες δυνάμεις που διεκδικούν το ρόλο της περιφερειακής δύναμης, παρότι δεν υπάρχουν πλέον υπερδυνάμεις (Lake, 2011).

Αναλύοντας, στη συνέχεια, τις προκλήσεις που συνδέονται με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και τα ζητήματα τα οποία εντοπίζονται μέσω της κριτικής ανασκόπησης της διαθέσιμης δευτερογενούς βιβλιογραφίας, σημειώνεται η υπόθεση των Browning & Joenniemi (2008) πως το πρόβλημα που υφίσταται αφορά στη διαχείριση των συνόρων. Οι ερευνητές κρίνουν πως το ζήτημα για την Ευρωπαϊκή Ένωση επικεντρώνεται στο ποια είναι η σφαίρα επιρροής της ΕΕ και το πεδίο στο οποίο διαθέτει κυριαρχικά συμφέροντα και πως μπορεί να αναπτυχθεί και να βελτιώσει την ασφάλεια για τα κράτη μέλη της χωρίς να επέλθει διεύρυνση.

Στο πνεύμα αυτό, οι Dandashly & Noutcheva (2019), σημειώνουν ότι, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας έχει και παράλληλες και λιγότερο εμφανείς συνέπειες. Αυτές συμπεριλαμβάνουν το γεγονός πως η ενίσχυση της οικονομίας των κρατών που ανήκουν στους εταίρους της ΕΕ όπως και η στήριξη των καθεστώτων υπό μετάβαση, μπορεί να προκαλέσει το πρόβλημα της έμμεσης υποστήριξης ομάδων που δρουν στο περιθώριο ή και τη στήριξη αυταρχικών καθεστώτων στην περιοχή. Η ΕΕ λοιπόν, ευνοείται από τη μια από τη σταθερότητα στην περιοχή αλλά από την άλλη στην πραγματικότητα, δεν προωθεί τις

θεσμικές μεταρρυθμίσεις που έχουν ως στόχο την ενίσχυση των δικαιωμάτων των πολιτών και τη μετάβαση σε ένα πιο δίκαιο καθεστώς.

Μία ακόμη διάσταση με μεγάλη σημασία για την παρούσα έρευνα που συνιστά μία πρόκληση για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας είναι πως, τελικά, είναι πιθανό το εργαλείο αυτό πολιτικής να αποτελεί δείγμα όχι της επιτυχίας της Ένωσης αλλά του πόσο μεγάλη είναι η επιθυμία των κρατών να συμμετέχουν στον οργανισμό. Η Πολιτική Γειτονίας, λοιπόν, μπορεί να κριθεί ως επιτυχής αν κανείς λάβει υπόψη την εξέλιξή της και το γεγονός πως καλύπτει θεσμικά, περιβαλλοντικά, πολιτικά, νομικά και κοινωνικά ζητήματα, ωστόσο, παραμένει γεγονός πως δεν έχει συμβάλει στην ουσιαστική επίλυση των προβλημάτων στην περιφέρειά της ΕΕ. Ακόμη, προβάλλεται μάλλον μία ρητορική και μία αντίληψη υπεροχής της ΕΕ έναντι άλλων οργανισμών παρά μία ουσιαστική λύση στα προβλήματα σε περιφερειακό επίπεδο (Kølnraa, 2017).

Επιπλέον, η ΕΕ φαίνεται να αξιοποιεί την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας ως μέρος μίας στρατηγικής για τη διεύρυνση και τη θέση των συνόρων της. Ως οργανισμός, δεν συνιστά κράτος, αλλά, παρόλα ταύτα, η δημιουργία συνόρων επιτυγχάνεται μέσω της ένταξης κρατών μελών σε αυτή. Με την Ευρωπαϊκής Πολιτική Γειτονίας, όπως συζητήθηκε και παραπάνω, προωθείται ένας ανάλογος στόχος, χωρίς, ωστόσο, να εντάσσονται τα κράτη – εταίροι σε αυτή. Το ρίσκο το οποίο διακρίνεται αφορά, λοιπόν, πως η Πολιτική Γειτονίας δημιουργεί ένα τείχος ανάμεσα στην ΕΕ (μαζί με τους εταίρους της) και τα κράτη τα οποία δεν συνεργάζονται με αυτή, άρα, αυξάνεται τελικά και ο κίνδυνος εμφάνισης εντάσεων στην περιοχή λόγω συγκέντρωσης αποθεμάτων ισχύος από τον οργανισμό (Kølnraa, 2017).

3.2.1. Ασυμμετρία ισχύος

Ένα ακόμη πρόβλημα το οποίο υφίσταται, αφορά στο ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αφήνει αμφιβολίες στους εταίρους της πως οι κοινοί στόχοι και τα benchmarks που θέτει σε σχέση με τη θεσμική μεταρρύθμιση, αφορούν στους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Πολιτική Γειτονίας δεν φαίνεται, λοιπόν, να έχει ως στόχο την κοινή επίτευξη στόχων αλλά θέτει σε μία ιεραρχικά ανώτερη θέση την ΕΕ σε σχέση με τα κράτη με τα οποία συνεργάζεται στα πλαίσια της Πολιτικής Γειτονίας (Browning & Joenniemi, 2008).

Από την άλλη, ο στόχος της πολιτικής επέκτασης και της θεμελίωσης του ρόλου της ΕΕ ως ηγεμονική περιφερειακή δύναμη, δεν φαίνεται να έχει αποτύχει. Πράγματι, η ΕΕ εκτός από μία μεγάλη οικονομική δύναμη, συνιστά και έναν οργανισμό ο οποίος λειτουργεί ως μία συμμαχία κρατών με μία κοινή ατζέντα στην εξωτερική τους πολιτική. Η εκπροσώπηση τους από την ΕΕ, οδηγεί τα κράτη στο να αυξάνουν την επιρροή τους στα γειτονικά κράτη, ενώ παράλληλα μειώνονται τα ζητήματα ασφαλείας σε περιφερειακό επίπεδο (Haukkala, 2008).

Η οικοδόμηση της ανθεκτικότητας σχετίζεται άμεσα με το ζήτημα της αντιμετώπισης της αστάθειας στο διεθνές σύστημα. Η οικοδόμηση της ανθεκτικότητας συνιστά έναν από τους βασικότερους στόχους της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ και ως τέτοια, σχετίζεται με μία σειρά προτεραιοτήτων για την Ένωση. Αυτές οι προτεραιότητες, ειδικά στον 21^ο αιώνα, σύμφωνα με την Juncos (2017, σ. 3) συμπεριλαμβάνουν:

- το προσφυγικό και τη μεταναστευτική κρίση
- τη μείωση των κινδύνων και την πρόληψη κινδύνων
- την ετοιμότητα
- την απόκριση στις προκλήσεις
- την ανάκαμψη από κρίσεις.

Παρόλα ταύτα, το πρόβλημα με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας είναι πως η ΕΕ δημιουργεί μια ασύμμετρη σχέση με τα κράτη – εταίρους της. Οι γείτονές της αντιμετωπίζονται ως κράτη τα οποία πρέπει να αποδεχτούν τους όρους που θέτουν τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα για να διατηρήσουν τη συνεργασία τους με την Ένωση, γεγονός που φέρει την Ένωση σε ιεραρχικά ανώτερη θέση. Μάλιστα, εφαρμόζοντας τη θεωρία του Gramsci, αντιλαμβάνεται κανείς πως η ΕΕ λειτουργεί ως μία ηγεμονική δύναμη που δεν χρησιμοποιεί τη σκληρή ισχύ αλλά την ιδεολογία της για να επηρεάσει σε όλα τα επίπεδα την αντίληψη περί τάξης σε όλη την κοινωνία, τόσο των κρατών μελών της όσο και των εταίρων της (Haukkala, 2008).

Αναφορικά με την κριτική της αποτελεσματικότητας των μέτρων, στόχων και στρατηγικών της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, διαπιστώνεται πως σε κοινωνικό επίπεδο, η επίδραση της παρέμβασης της ΕΕ είναι ιδιαίτερα περιορισμένη. Πράγματι, τα σχέδια δράσης, ακόμη και αν θέτουν ως στόχο τα ανθρώπινα δικαιώματα, δεν φέρουν ουσιαστικά αποτελέσματα για την αλλαγή της κατάστασης στο εσωτερικού του κράτους (Μυλωνά, 2016).

Ενδεικτικά, στην περιοχή της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και συγκεκριμένα στην Ουκρανία και τη Μολδαβία, λαμβάνει χώρα σήμερα μία διαμάχη σε σχέση με τα

ζητήματα των μειονοτήτων και τίθεται εκ νέου το ζήτημα της συνεργασίας και του μέλλοντος των σχέσεων της ΕΕ με τους Ανατολικούς Εταίρους (Angelescu, 2011). Παρομοίως, σε κράτη εντός της ΕΕ, όπως στην Πολωνία και την Ουγγαρία, υπάρχει μία στροφή προς την άκρα δεξιά. Αντίστοιχες τάσεις διαπιστώθηκαν και σε κράτη όπως η Αυστρία και η Ελλάδα, ιδίως εν μέσω της οικονομικής κρίσης (Postelnicescu, 2016).

Σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, έπειτα, η αδυναμία της ΕΕ να παρέμβει και να εξασφαλίσει τη διατήρηση των μεταρρυθμίσεων που έχουν γίνει, μεταφράζεται σε αδυναμία ουσιαστικής βελτίωσης της κατάστασης. Σε επίπεδο ασφαλείας, οι εντάσεις ανάμεσα στους γείτονες της Μεσογείου και την ίδια την ΕΕ από το 2011 και έπειτα, με την άνοδο της Αραβικής Άνοιξης και την έλλειψη βούλησης της Ένωσης να παρέμβει ουσιαστικά στα προβλήματα που προκάλεσαν οι εμφύλιοι στην Βόρεια Αφρική, αποτέλεσε μία κρίση για όλη την Ένωση. Η κρίση αφορά στην αδυναμία της ΕΕ να λειτουργήσει ως ρυθμιστική δύναμη στην περιοχή προωθώντας, παράλληλα, τους στόχους της μεταρρύθμισης (Isaac, 2012).

Από την άλλη, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αποτελεί έθνος – κράτος αλλά οργανισμό. Τυπικά, τα έθνη – κράτη αποτελούν τους βασικούς δρώντες στο διεθνές σύστημα, ιδίως αν κανείς αναλύσει τα φαινόμενα της διεθνούς πολιτικής με όρους πολιτικού ρεαλισμού. Παρόλα ταύτα, διαπιστώνεται ολοένα και περισσότερο σήμερα πως η ΕΕ εκπροσωπεί τα κράτη μέλη της και προάγει τα κοινά τους συμφέροντα. Όμως, αυτό γίνεται σε περιορισμένο βαθμό λόγω του τρόπου με τον οποίο λειτουργεί η Ένωση και λαμβάνονται αποφάσεις του τομέα της πολιτικής (Kavaliūnaitė, 2011; Patalakh, 2017; Smith, 2014).

3.2.2. Οικονομική κρίση και ανθρωπιστική κρίση

Όπως αναφέρεται συνοπτικά και στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης, η οικονομική κρίση, πέραν του ότι επέφερε μία ιδεολογική κρίση στην Ένωση, προβλήματα στην οικονομία των κρατών μελών της και στην εσωτερική αγορά, συνετέλεσε στην ανάδειξη ακραίων ομάδων στο κοινωνικό περιθώριο. Στην Ελλάδα, πιο χαρακτηριστικά, αναδείχθηκε η Χρυσή Αυγή, ένα κόμμα με ακραία δεξιά ιδεολογία που τίθεται υπέρ της επιστροφής σε εθνικά σύμβολα με στόχο την ισχυροποίηση της εθνικής ταυτότητας, αλλά και υπέρ του αποκλεισμού των μειονοτήτων από το κοινωνικό σύνολο. Η Χρυσή Αυγή φαίνεται να υποστηρίχθηκε τόσο από μεγαλύτερης ηλικίας άτομα όσο και από τους νέους, ενώ η ανάδειξή της σε ισχυρό κόμμα με την συμμετοχή της στο Ελληνικό Κοινοβούλιο αποτέλεσε ένδειξη της δυσφορίας των πολιτών σε σχέση με τα μέτρα που έθεσε η ΕΕ για την αντιμετώπιση της κρίσης (Sotiris, 2015).

Κατά αντίστοιχο τρόπο, η οικονομική κρίση έθεσε σε κίνδυνο τους στόχους και την αποτελεσματικότητα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας. Εφόσον γίνεται αποδεκτό πως η Πολιτική Γειτονίας θέτει, κατά βάση, οικονομικούς στόχους, τότε η κρίση που ξέσπασε εντός της ΕΕ είναι εύκολο να αντιληφθεί κανείς για ποιο λόγο προκάλεσε προκλήσεις στην εφαρμογή της. Πράγματι, η ΕΕ κλήθηκε να καλύψει, αρχικά, τις ανάγκες των κρατών μελών της, θέτοντας σε δεύτερη βάση τις οικονομίες των γειτονικών κρατών (Beeson & Stone, 2013).

Παράλληλα με την οικονομική κρίση, έλαβαν χώρα και δύο άλλες μεγάλες κρίσεις στην περιφέρεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πρώτη αφορούσε στην κρίση στη Βόρειο Αφρική που οδήγησε στην ανάδειξη της Αραβικής Άνοιξης. Η δεύτερη, αφορούσε στον εμφύλιο πόλεμο στη Συρία. Και οι δύο αυτές κρίσεις αφορούν άμεσα την ΕΕ, σε οικονομικό και σε πολιτικό επίπεδο, όπως και σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής. Όπως αναφέρεται στο σύνολο της παρούσας εργασίας, πέραν του ότι οι κρίσεις αυτές έδειξαν την ανεπάρκεια της Πολιτικής Γειτονίας, συνδέθηκαν και με την ανθρωπιστική κρίση που προέκυψε λόγω της μαζικής μετακίνησης άμαχων πληθυσμών (πολιτών) από τις πληγείσες περιοχές προς τα εδάφη των κρατών μελών της ΕΕ, ιδίως αυτών της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης (Noutcheva, 2015).

Δεδομένου πως τα κράτη μέλη της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης συνιστούν τα κράτη που επιβαρύνθηκαν περισσότερο από την κρίση, η μετατόπιση του βάρους της διαχείρισης της ανθρωπιστικής κρίσης στις κυβερνήσεις τους, έθεσε το ερώτημα για ποιο λόγο να υφίσταται η Πολιτική Γειτονίας εάν δεν μπορεί να υπάρξει συνεργασία στους τομείς της ασφάλειας. Αναλυτικότερα, το ζήτημα που τέθηκε αφορούσε στο πως θα διαχειριστούν τα κράτη που εντάσσονται στην Ένωση για τη Μεσόγειο τις προκλήσεις αυτές και στο πως θα συνεισφέρουν στην προστασία των συνόρων (Schumacher, 2015).

Σε ένα βαθμό, η ΕΕ προχώρησε, πράγματι, σε επαφές σε διμερές και πολυμερές επίπεδο με τις κυβερνήσεις των κρατών αυτών με στόχο το να υπάρξει συνεργασία για τη μείωση της παράνομης μετανάστευσης και του οργανωμένου εγκλήματος από τα κράτη αυτά προς την ΕΕ. Η συνεργασία αφορούσε στην εκπαίδευση των στελεχών των ενόπλων δυνάμεων, τις κοινές ασκήσεις και τις διαπραγματεύσεις (European Commission, 2021).

Ωστόσο, τα δεδομένα για τη μετανάστευση καταδεικνύουν πως η ΕΕ επιβαρύνθηκε σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό από την κρίση στην Μέση Ανατολή. Σήμερα, τα κράτη της Ευρώπης συνεργάζονται με τους Μηχανισμούς του Δουβλίνου, χωρίς, όμως, να υπάρχει σύμπνοια των πολιτικών ακόμη και εντός της ΕΕ. Για την Πολιτική Γειτονίας η έλλειψη σταθερότητας και

συνεργασίας ήδη έχει γίνει αποδεκτό πως αποτελεί μία απειλή για την πολιτική γειτονίας, κάτι το οποίο διακρίνεται ως πρόκληση και στο επίπεδο αυτό, δηλαδή, της ανθρωπιστικής κρίσης.

Η οικονομική κρίση ήταν μία ιδεολογική, πολιτική, κοινωνική και ανθρωπιστική κρίση. Παρότι οι δυσμενείς προβλέψεις των ευρωσκεπτικιστών για μία πιθανή διάλυση της ΕΕ δεν επιβεβαιώθηκαν, εντός της ΕΕ έλαβαν χώρα πολλά διαφορετικά προβλήματα τα οποία επηρέασαν τη συνεργασία μεταξύ των κρατών. Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα αφορούσε το χάσμα ανάμεσα στα κράτη της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης, με αυτά της Ανατολικής και Νότιας. Η γεωγραφική πόλωση υπήρξε τόσο λόγω του ότι η κρίση ήταν εντονότερη στις περιοχές της Μεσογείου και των Βαλκανίων, όσο και λόγω της δημιουργίας «λόμπι» κρατών που προωθούσαν τα κοινά τους συμφέροντα αποδίδοντας την ευθύνη για την κρίση στα κράτη της Νοτίου Ευρώπης (Tsatsanis, Freire, & Tsirbas, 2014).

Για τα κράτη τα οποία συνεργάζονται με την ΕΕ, η κρίση αυτή προκάλεσε φαινόμενα αυξημένης ανασφάλειας αφού, το ενδεχόμενο της κατάρρευσης της ΕΕ, θα σήμαινε και την αστάθεια σε όλη την περιοχή αυτή. Η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου (Brexit) από την ΕΕ δεν αποτέλεσε, άλλωστε, μία ευνοϊκή συνθήκη, με την ΕΕ να παραμένει σε κρίση παρά την διεύρυνση στην Κροατία. Το πρόβλημα το οποίο έγινε αντιληπτό αφορά μία στροφή προς ακραία ιδεολογικά ρεύματα και εντός της ευρωπαϊκής ηπείρου, με τα κράτη να αναζητούν υποκατάσταση του συστήματος διακυβέρνησης της ΕΕ (Wilkinson, 2016).

3.2.3. Έλλειψη σταθερότητας

Η έλλειψη σταθερότητας, συνιστά μία από τις προκλήσεις που η ΕΕ δεν μπορεί να αποκαταστήσει. Στη γειτονία της ΕΕ όσο και εντός αυτής (βλ. Δυτικά Βαλκάνια) υφίστανται προβλήματα τόσο στον τομέα της εσωτερικής όσο και σε αυτόν της εξωτερικής πολιτικής. Το οργανωμένο έγκλημα στα Βαλκάνια και η ύπαρξη μεταναστευτικών ροών από τη Μεσόγειο και την Ασία προς την Ευρώπη, αποτελούν προβλήματα τα οποία εντάθηκαν από τα μέσα της δεκαετίας του 2010 και μέχρι σήμερα, δεν φαίνεται πιθανό να αντιμετωπιστούν (EU , 2020; Consilium, 2020; Nexus Institute, 2017).

Η αστάθεια και η έλλειψη σταθερότητας συνιστούν προβλήματα μεγάλης έντασης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η αστάθεια στο περιφερειακό της υποσύστημα, δηλαδή τους εταίρους στην Μέση Ανατολή και στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη, θέτει ερωτήματα σε σχέση με την καταλληλότητα της Πολιτικής Γειτονίας και την ανθεκτικότητά της. Επίσης, οδηγεί σε εντάσεις σε επίπεδο κυβερνήσεων των κρατών μελών αναφορικά με το πως θα πρέπει να

διαχειριστεί η Ένωσης τις κρίσεις αυτές και το αν η Πολιτική Γειτονίας εξυπηρετεί τους εθνικούς στόχους όλων των κρατών μελών της ΕΕ (Noutcheva, 2015).

Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας φαίνεται να σχετίζεται με προβλήματα σταθερότητας και συνεργασίας στην ΕΕ λόγω και του γεγονότος ότι δεν υφίσταται μία κοινή και σταθερή γραμμή απέναντι στα κράτη της Βορείου Αφρικής, προκειμένου να εξασφαλιστεί η διατήρηση των στόχων της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (Noutcheva, 2015). Η έλλειψη συντονισμού συνιστά μέρος του προβλήματος της έλλειψης σταθερότητας καθώς και της κακής εφαρμογής της πολιτικής για την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας, αφού η ΕΕ δεν είναι σε θέση να ανταποκρίνεται σε προκλήσεις στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής λόγω κακοδιαχείρισης. Το πρόβλημα άρα, διαπιστώνεται ότι εκτός από θεσμικό, είναι επίσης και λειτουργικό.

Όπως αναφέρει στην κριτική της η Noutcheva (2015), ειδικά σε σχέση με την Αραβική Άνοιξη, διαπιστώνεται αποσταθεροποίηση λόγω της αδυναμίας, κυρίως, της Ένωσης να προσεγγίσει με διπλωματικά μέσα τα κράτη της Βορείου Αφρικής. Όταν ξεκίνησε να εφαρμόζεται η πολιτική γειτονίας, το διεθνές σύστημα είχε άλλη δομή και η ισορροπία δυνάμεων διέφερε. Όμως, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας ήταν δύσκαμπτη και δύσκολο να μετασηματιστεί θεσμικά, αφού δεν υπάρχει σύμπνοια ανάμεσα στα κράτη μέλη της ΕΕ και τα θεσμικά όργανά της και υπάρχει περιορισμένη θεσμική μεταρρύθμιση για να ανταποκριθεί η Ένωση (και η Πολιτική Γειτονίας) στα νέα δεδομένα και το νέο status quo στο διεθνές σύστημα.

3.2.4. BREXIT

Σε ότι αφορά στο Brexit δε, μία ακόμη πρόκληση την οποία εντοπίζει κανείς, αφορά στο ότι η πολιτική αυτή, δηλαδή η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, συνιστά αποτέλεσμα της βούλησης του Ηνωμένου Βασιλείου για ενίσχυση του ρόλου της ΕΕ σε μία ευρύτερη γεωγραφική περιοχή (βλ. σχετικά Smith, 2005). Το όραμα της εντατικοποίησης της συνεργασίας σήμερα καταρρέει και για ιδεολογικούς και για πρακτικούς λόγους, ενώ η Ένωση ενισχύει τη συνεργασία της μέσω δικτύων και προγραμμάτων και με τρίτες χώρες, ενώ, μέσω της ΚΕΠΠΑ, αυξάνεται και ενισχύεται και ο ρόλος της στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής (Υπουργείο Εξωτερικών, 2017). Συνεπώς, τίθεται το ερώτημα του ποια θα είναι η θέση και ο ρόλος της Πολιτικής Γειτονίας σήμερα, που ο ρόλος της ΕΕ στην εξωτερική πολιτική έχει μεταβληθεί.

Στην ίδια λογική, ο Bolle (2019) επισημαίνει πως το Brexit δημιούργησε ένα αρνητικό κλίμα για όλα τα κράτη που συνεργάζονταν με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μέχρι και το δημοψήφισμα το οποίο έδειξε την πρόθεση των Βρετανών πολιτών για αποχώρηση από την Ένωση, η Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσίαζε εσωτερική σταθερότητα. Ωστόσο, από το 2016 και μετά η Ένωση εισήλθε σε μία νέα περίοδο κρίσης. Η κρίση αυτή, όντας ιδεολογική και πολιτική, επιδρά στα επίπεδα αντιληπτής αξιοπιστίας των σκοπών και των θεσμών της ΕΕ συνολικά για τα τρίτα κράτη.

Σε σχέση με το υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου και τις σχέσεις με τα κράτη αυτά, δίνεται ως παράδειγμα αποτυχίας των προσεγγίσεων της ΕΕ με γειτονικά κράτη η παύση των διαπραγματεύσεων με την Τουρκία. Το πρόβλημα με την Τουρκία σε ό,τι αφορά στη συνεργασία και στην επικοινωνία με την ΕΕ, προέκυψε κυρίως λόγω του μεταναστευτικού και των προβλημάτων στην μεταρρύθμιση του εσωτερικού συστήματος λειτουργίας των θεσμών στη γείτονα χώρα, όσο και λόγω της αλλαγής της στάσης της Τουρκίας σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής μετά το πραξικόπημα στη χώρα (Alrap, 2021). Η πρόσφατη κρίση στα ελληνοτουρκικά σύνορα το Μάρτιο του 2020 ενισχύει την ανάγκη για συνεργασία στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας με όλα τα κράτη τα οποία συνορεύουν με την ΕΕ προκειμένου να υπάρξει αύξηση του επιπέδου ασφαλείας στα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης, αλλά και αποφυγή κλιμάκωσης των κρίσεων (Ανδρουλάκης, 2020).

Μία περαιτέρω πρόκληση για την ΕΕ αφορά στο πως θα μπορέσει να πείσει τους εταίρους της πως το σύστημα το οποίο προωθεί, οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις που προάγει και η ίδια η φιλοσοφία της ΕΕ είναι διαρκείς. Το ζήτημα αυτό, επί της ουσίας, αφορά στο δίλημμα του τι πράττει η ΕΕ για να αποδείξει στους εταίρους της πως το σύστημα της χαρακτηρίζεται από ανθεκτικότητα και αξιοπιστία. Για να μπορέσει η ΕΕ να πετύχει τους στόχους της χωρίς να υπάρχει ανασφάλεια θα πρέπει να διατηρήσει την ακεραιότητα και λειτουργικότητα των θεσμών της, να συντονίσει το budget της και να μην αντιμετωπίζει τα όμορα κράτη ως εξωτερικούς παίκτες (outsiders) αλλά ως κράτη με τα οποία συνεργάζεται με ισότιμο τρόπο σε περιφερειακό επίπεδο (Haukkala, 2008).

3.3. Κριτική των στόχων της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας

Εστιάζοντας στους στόχους της Πολιτικής Γειτονίας, σημειώνεται πως αυτοί δεν ερμηνεύονται με κοινό τρόπο από όλους τους ερευνητές/συγγραφείς. Χαρακτηριστικά, η Μυλωνά (2016) ασκεί κριτική σε σχέση με τους στόχους της ΕΕ στο πλαίσιο της αποτελεσματικότητάς τους. Όπως σημειώνει η συγγραφέας, η Ευρωπαϊκή Ένωση ξεκινά την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας με το να καλέσει τα κράτη σε μεταρρύθμιση του πολιτικού τους συστήματος με κριτήριο το επίπεδο του σεβασμού των δημοκρατικών και ανθρωπιστικών αξιών όπως αυτά ισχύουν και εφαρμόζονται στην ίδια την Ένωση. Παράλληλα, υφίσταται ένα σύνολο κανονισμών και διατάξεων που θα πρέπει να εφαρμόσουν και να υιοθετήσουν τα κράτη αυτά, δεδομένου πως συνεργάζονται με την ΕΕ, για να μπορέσουν να ενταχθούν στην κοινή αγορά.

Έτσι, μία κριτική την οποία μπορούμε να ασκήσουμε, αφορά στο γεγονός πως, πέραν του ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μία ένωση κρατών κυρίως πολιτική, στην πραγματικότητα, με την επέκτασή της με όρους ήπιας ισχύος, επιχειρεί στο να ελέγξει τα κράτη της περιοχής. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, λοιπόν, θα μπορούσε κανείς να σημειώσει πως λειτουργεί ως μία περιφερειακή δύναμη στην περίπτωση αυτή υπό την έννοια του ότι προσφέρει ανταλλάγματα στα κράτη αυτά - κατά βάση οικονομική στήριξη - για να τα αναγκάσει τρόπον τινά, να προβούν σε αυτές τις μεταρρυθμίσεις.

Για να υποστηριχθεί αυτό το επιχείρημα, μπορεί κανείς να εστιάσει στα Σχέδια Δράσης της ΕΕ. Τα σχέδια δράσης είναι κατά βάση προτεραιότητες και βήματα τα οποία συμπεριλαμβάνουν διάφορους στόχους. Οι στόχοι αυτοί συνάδουν άμεσα με αυτούς που θέτει η ΕΕ για τα κράτη μέλη της και υπό πολλές έννοιες, μπορεί κανείς να διαπιστώσει πως η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας συνδέεται με τους στόχους που θέτει η Ένωση για την επέκτασή της. Αυτό λειτουργεί, όμως, ανασταλτικά για την εντατικοποίηση της συνεργασίας με άλλα γείτονα κράτη, ως μία «άγκυρα» (Μυλωνά, 2016).

Πιο αναλυτικά, οι Barbé et al. (2009) αναφέρουν διαφορετικές προσεγγίσεις της Πολιτικής Γειτονίας που οδηγούν σε μία ερμηνεία των στόχων της ΕΕ και της λογικής της πολιτικής αυτής. Οι προσεγγίσεις αυτές, ονομαστικά, είναι οι κάτωθι:

- Προσέγγιση του εξευρωπαϊσμού (Europeanization), που αφορά στη λογική πως η ΕΕ ακολουθεί μία δυναμική πολιτική και οικονομική διαδικασία που αντανάκλα τις δημόσιες και εσωτερικές της πολιτικές στην εξωτερική της πολιτική. Έτσι, τα μέτρα τα

οποία αξιοποιούνται στην προώθηση της εσωτερικής αλλαγής στα κράτη μέλη, εφαρμόζονται και στα υποψήφια κράτη μέλη για την επίτευξη της προώθησης του στόχου του εκδημοκρατισμού και της κοινωνικής αλλαγής στα όμορα κράτη, όπως συμβαίνει με τα υποψήφια κράτη μέλη. Άρα, τίθεται ζήτημα αξιών και παροχής κινήτρων.

- Προσέγγιση της εξωτερικής διακυβέρνησης (external governance) η οποία θεμελιώνεται στην αρχή πως η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας αφορά, σε μεγάλο βαθμό, μια δυναμική διαδικασία η οποία βοηθά την ΕΕ να διευρύνει την επιρροή της, και επικεντρώνεται στις θεσμικές διαστάσεις που σχετίζονται με την διακυβέρνηση. Υπό την έννοια αυτή, η πολιτική γειτονίας θεωρείται πως μελετάται ως μία πολιτική με ασαφή όρια (fuzzy boundaries) και, ως τέτοια, αφορά και την επέκταση των συνόρων της Ένωσης όσο και την άρση των εμποδίων στην διακυβέρνηση που αφορά τους διαφορετικούς κανόνες (και το διαφορετικό θεσμικό πλαίσιο) ανάμεσα στα κράτη στην περιοχή ενδιαφέροντος της ΕΕ (Μέση Ανατολή και Ευρώπη).
- Η τρίτη εναλλακτική προσέγγιση της Πολιτικής Γειτονίας της ΕΕ αφορά στο ότι η ΕΕ εφαρμόζει και προσαρμόζει τις αρχές και το ιδεολογικό της πρότυπο για να αυξήσει την κανονιστική της ισχύ (normative power) αντλώντας από τα παραδείγματα των υφιστάμενων δράσεων της και τα αποτελέσματα αυτών (εμπειρικά). Έτσι, αναφέρεται πως η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας αφορά μία μη ευέλικτη προσπάθεια προκειμένου η Ένωση να πετύχει το στόχο της προώθησης του δικού της ιδεατού μοντέλου και της επιβολής αυτού στα γειτονικά κράτη. Αυτή η κριτική αφορά στο ότι η ΕΕ νοείται ως ένας οργανισμός που δρα με βάση το δικό της συμφέρον και αυτά τα «ασαφή» όρια υπάρχουν για να μπορεί η ΕΕ να αυξήσει την ισχύ της μέσω της επιβολής της σε πιο αδύναμα γειτονικά κράτη. Ως εκ τούτου, στόχος της Πολιτικής Γειτονίας δεν είναι η στήριξη άλλων «αδύναμων» κρατών για να πετύχουν την οικονομική, πολιτική και κοινωνική τους ανάπτυξη αλλά για να εξαναγκάσει τα κράτη να προβούν σε εσωτερικές μεταρρυθμίσεις που θα επιτρέψουν την αύξηση της ισχύος της ΕΕ.

Από την άλλη, όμως, οι προσεγγίσεις αυτές της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας έχουν τους περιορισμούς και τις αδυναμίες τους. Η βασικότερη αδυναμία και ανεπάρκεια των κριτικών αυτών που γίνονται σχετικά με τους ουσιαστικούς σκοπούς της ΕΕ αφορά στο ότι, δεν γίνονται αντιληπτές οι διάφορες επιρροές που ασκούνται εντός της ΕΕ και καθορίζουν το

φάσμα των πολιτικών που εφαρμόζει η Ένωση. Η δεύτερη αδυναμία αφορά στο ότι δεν χαράσσεται μία σαφής «γραμμή» ανάμεσα στις πολιτικές και τις δράσεις της ΕΕ που μπορούν να αφορούν κοινούς στόχους και επιδιώξεις της Ένωσης (Barbé, και συν., 2009).

Μία κριτική η οποία ασκείται έντονα από τους Celata & Coletti (2019) αφορά στο ότι, η ΕΕ προωθεί το στόχο της εξάπλωσής της τόσο ιδεολογικά όσο και με συγκεκριμένους στόχους, μέσα και πολιτικές, δηλαδή στοχεύει στον εξευρωπαϊσμό των κρατών στη σφαίρα επιρροής της. Αξιοποιεί, λοιπόν, την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας προκειμένου να ισχυροποιηθεί προβάλλοντας τα εθνικά συμφέροντα των κρατών μελών της έναντι αυτά των εταίρων της και την υπόσχεση της σταθερότητας και της οικοδόμησης της ανθεκτικότητας για τα κράτη μέλη τα οποία συνεργάζονται με την Ένωση.

Σχετικά με την Πολιτική Γειτονίας στην ευρύτερη Μεσόγειο διαπιστώνεται, κατόπιν της έρευνας των Gylfason & Wijkman (2017) πως αυτή στοχεύει στην εξωτερίκευση και στη διάδοση των αξιών και του διοικητικού / διαχειριστικού / οικονομικού / πολιτικού μοντέλου της ΕΕ (ταυτοχρόνως). Έτσι, όπως αναλύθηκε παραπάνω, σημειώνεται πως η ΕΕ εμμέσως εξασφαλίζει τα συμφέροντα της ίδιας της Ένωσης και των κρατών μελών της και όχι των πολιτών των κρατών με τα οποία συνεργάζεται στα πλαίσια της Πολιτικής Γειτονίας.

Ο στόχος αυτός, αν μελετηθεί και με όρους διεθνών σχέσεων δεν περιλαμβάνει μόνο οικονομικούς και πολιτικούς στόχους αλλά βασίζεται και στις επιδιώξεις της ΕΕ στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Αυτός ο στόχος μπορεί να ερμηνευθεί έτσι διότι τα κράτη της περιοχής αυτής, ιδίως αυτά της Βόρειας Αφρικής (με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τη Λιβύη) διαθέτουν σημαντικά αποθέματα υδρογονανθράκων και φυσικών πόρων (Lacher & Kumetat, 2011). Ως εκ τούτου, η δημιουργία μίας «ελεύθερης οικονομικής ζώνης» από την ΕΕ θα επιτρέψει την ενίσχυση του ρόλου της ΕΕ στις διεθνείς αγορές και θα μειώσει την ενεργειακή ανασφάλεια στην Ένωση.

Ένας άλλος στόχος που σχετίζεται άμεσα με αυτόν της πολιτικής συνεργασίας και της διεύρυνσης είναι αυτός της ασφάλειας και της ανθεκτικότητας. Για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας συνδέεται άρρηκτα με την ασφάλεια λόγω του ότι η Πολιτική Γειτονίας οδηγεί στην δημιουργία ενός «κύκλου» φιλικά προσκείμενων προς την ΕΕ κρατών. Παρότι τα κράτη αυτά δεν είναι σύμμαχοι *per se*, η συνεργασία σε θεσμικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο επιτρέπει την ενίσχυση της σταθερότητας του συστήματος και, άρα, αποτελεί κύριο και ουσιαστικό στόχο της ΕΕ (Browning & Joenniemi, 2008).

Πράγματι, τόσο στην Ανατολική Ευρώπη όσο και στη Μεσόγειο, η ΕΕ παρουσιάζεται να αντιμετωπίζει προκλήσεις δεδομένου πως, σε ό,τι αφορά στην εφαρμογή των πολιτικών στόχων της Ένωσης, διαπιστώνεται πως τα προβλήματα ποικίλουν. Σε πολιτικό επίπεδο, κάθε χώρα της περιοχής που καλύπτει η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, παρουσιάζει διαφορετικά προβλήματα σε σχέση με το σύστημα δημόσιας διοίκησης που εφαρμόζει καθώς και την πολιτική βούληση για συνεργασία με την ΕΕ (Μυλωνά, 2016).

Από την άλλη, δεν παύει να είναι γεγονός πως η Πολιτική Γειτονίας ξεκινά από τους οικονομικούς στόχους. Η οικονομική και δημοσιονομική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης βρίσκεται στο επίκεντρο σε ό,τι αφορά στην προσέγγιση των γειτόνων της. Η προσέγγιση, άλλωστε, των εταίρων αυτών γίνεται με στόχο το να υπάρξει ανθεκτικότητα, οικονομική συνεργασία και κοινωνική ένταξη. Συνεπώς, ο στόχος της οικοδόμησης της ανθεκτικότητας έρχεται στο επίκεντρο και συνδέεται άμεσα με την Πολιτική Γειτονίας αφού προωθείται μέσω αυτής (Maass, 2017).

Επισημαίνεται επίσης πως, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας συνδέεται και με άλλο τρόπο με την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας πέρα από το επίπεδο της ΕΕ. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη Maass (2017), η οικοδόμηση της ανθεκτικότητας μπορεί να αφορά και τους εταίρους της ΕΕ που στοχεύουν στο να ισχυροποιηθούν έναντι εξωτερικών απειλών και να αποκτήσουν δυνατότητα αντιμετώπισης διεθνών κρίσεων, συμπεριλαμβανομένης της προσφυγικής κρίσης. Επιπλέον, η ανθεκτικότητα οικοδομείται μέσω της οικονομικής ανάπτυξης, αφού το κράτος αποκτά αυξημένα επίπεδα ήπιας ισχύος.

3.4. Προοπτικές

Αναφορικά με τις προοπτικές της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, οι Browning & Joenniemi (2008) εκφράζουν τις αμφιβολίες τους σχετικά με το κατά πόσο η Πολιτική Γειτονίας είναι η κατάλληλη λύση σε σχέση με τα διλήμματα ασφαλείας και την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας. Αυτό συμβαίνει διότι η Ένωση δεν εκφράζει προθυμία να επιλύσει το δίλημμα της ενσωμάτωσης – ασφάλειας έχοντας ένα σαφές όραμα. Μάλιστα, το γεγονός πως οι προσπάθειες σε ευρωπαϊκό επίπεδο για τη δημιουργία μίας ζώνης επιρροής των ευρωπαϊκών κρατών εκτός των συνόρων τους εκλαμβάνονται ως ιμπεριαλιστικοί στόχοι, θετεί σε περαιτέρω κίνδυνο την επιτυχία της Πολιτικής Γειτονίας.

Ακόμη, η Πολιτική Γειτονίας συνιστά ένα εργαλείο το οποίο αναμένεται να οδηγήσει σε αυξημένα επίπεδα συνεργασίας της ΕΕ με κράτη ανά την Ευρασία. Ιδιαίτερα σημαντικές

προοπτικές διαφαίνονται, λόγω χάρη, σε ό,τι αφορά στις σχέσεις της ΕΕ με την Ουκρανία, καθώς και με τους Ανατολικούς Εταίρους γενικότερα. Ταυτόχρονα, διαπιστώνει κανείς πως η προσέγγιση με όρους «φιλίας των κρατών» που χρησιμοποιεί η Ένωση μειώνει τον κίνδυνο ανατροπής του status quo, όπως θα συνέβαινε με μία πιο «επιθετική» προσέγγιση αυτών, κάτι που θα αύξανε την απειλή για τη Ρωσία (Palagnyuk, 2011).

Την ίδια στιγμή, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας μπορεί να οδηγήσει στο να δημιουργηθεί μία «ζώνη» φιλικά προσκείμενων προς την ΕΕ και τους συμμάχους της κρατών από το Μαρόκο μέχρι τη Ρωσία. Η ζώνη αυτή τη θωρακίζει από απειλές και μειώνει τα κόστη της αποτροπής των απειλών από τα κράτη αυτά. Επίσης, οδηγεί στην βελτίωση της διαχείρισης των προβλημάτων που αφορούν, ενδεικτικά, το οργανωμένο έγκλημα, την τρομοκρατία και το λαθρεμπόριο (Palagnyuk, 2011).

Αν κανείς, όμως, αποδεχθεί την υπόθεση πως η οικοδόμηση της ανθεκτικότητας σχετίζεται με την ικανότητα της ΕΕ (ως οργανισμός) να αντιμετωπίζει, να ανακάμπτει από κρίσεις και να προλαμβάνει μελλοντικές κρίσεις, τότε τίθεται το ερώτημα, κατά πόσο η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας είναι το κατάλληλο εργαλείο για την πορεία της ΕΕ στο διεθνές σύστημα. Για την συζήτηση αυτού του ερωτήματος και την κριτική της Πολιτικής Γειτονίας, σημειώνονται, λοιπόν, οι θέσεις της Juncos (2017) που παρατηρεί πως:

- η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, σήμερα, μετά τις αλλεπάλληλες κρίσεις που βίωσε η ίδια η Ένωση, τα κράτη μέλη, οι πολίτες και οι εταίροι της, θα πρέπει να αλλάξει και να εστιάσει στο να γίνονται επιλογές που είναι περισσότερο βιώσιμες και βασίζονται στον στόχο της ανθεκτικότητας.
- οι εταίροι της ΕΕ, για να υπάρξει ανθεκτικότητα, θα πρέπει να επικεντρωθούν και να καταστούν σε θέση να αναπτύξουν τους δικούς τους μηχανισμούς για την αντιμετώπιση των κρίσεων που καλούνται να διαχειριστούν. Πράγματι, είτε κανείς αξιολογήσει το παράδειγμα της οικονομικής είτε των πολιτικών / κοινωνικών κρίσεων που αναφέρονται παραπάνω, διαπιστώνει πως η δυνατότητα λήψης προδραστικής δράσης θα ήταν το ιδανικό για την αποφυγή του μακροχρόνιου επηρεασμού των στρατηγικών τους και την κατάσταση στο εσωτερικό και εξωτερικό τους περιβάλλον.
- Παρά τις κρίσεις στο εσωτερικό και το εξωτερικό περιβάλλον της ίδιας της ΕΕ, η Ένωση ποτέ δεν ήταν ισχυρότερη, ασφαλέστερη ή ανταγωνιστικότερη. Ως εκ τούτου,

διαφαίνονται περισσότερες ευκαιρίες για συνεργασία με άλλα κράτη και περισσότερα οφέλη (και μάλιστα σε διαφορετικά επίπεδα) για τις χώρες – εταίρους της Ένωσης.

- Η από κοινού προσπάθεια για αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής αποτελεί, επίσης, ένα «δυνατό» στοιχείο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας. Αυτό συμβαίνει διότι ο στόχος της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής είναι υψηλής προτεραιότητας για όλα τα κράτη ανά τον πλανήτη, ειδικά, όμως, για τα κράτη της Μεσογείου.

Σε ό,τι αφορά στις προοπτικές της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, η ΕΕ θα πρέπει να εστιάσει περισσότερο με την επίτευξη των στόχων της και την ικανοποίηση των δεσμεύσεών της προς τα κράτη που συνιστούν χώρες – εταίρους της. Η Ένωση έχει, πράγματι, ευκαιρίες και δυνατότητες να εξασφαλίσει την περιφερειακή σταθερότητα και να βοηθήσει κράτη με προβλήματα στο εσωτερικό τους, όπως για παράδειγμα, αυτά των Δυτικών Βαλκανίων, στην εισαγωγή μεταρρυθμίσεων και στη διατήρηση της σταθερότητας στο εσωτερικό τους. Όμως, για να το πράξει αυτό, θα πρέπει να εστιάσει στην συνθετότητα των στόχων της, το ρόλο των τοπικών οργανισμών και τον ανθρώπινο παράγοντα (Joseph & Juncos, 2020).

Προοπτικές για την Πολιτική Γειτονίας και την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας διακρίνονται, πράγματι, αν κανείς εστιάσει στον άνθρωπο, και ως πολίτη, και ως μέλος του ενεργού ανθρώπινου δυναμικού, αλλά και ως ενεργό μέλος της κοινωνίας. Η βελτίωση της έρευνας και της τεχνολογίας, ιδίως αν αυτή γίνει με έμφαση στην εξεύρεση καινοτόμων λύσεων για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, όχι μόνο η ΕΕ αλλά και όλα τα κράτη ανά τον πλανήτη, θα οδηγήσουν στην βελτίωση της ανθεκτικότητας και επίτευξη των κοινών στόχων των εν λόγω κρατών με τη χρήση διαφορετικών πολιτικών μέσων (Gruszczak, 2015).

Το να εγκαταλειφθεί η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας φαίνεται μάλλον απίθανο στον 21^ο αιώνα. Πράγματι, πολλά κράτη όσο και οργανισμοί προχωρούν στην πολυμερή συνεργασία ως μία λύση στο πρόβλημα της ανασφάλειας στο διεθνές σύστημα. Επομένως, η ΕΕ, δεδομένου πως δεν έχει ούτε κόστος ούτε επιβάρυνση σε μεγάλο βαθμό αλλά ούτε και δέσμευση λόγω της συνεργασίας της με τα κράτη που μετέχουν στην Πολιτική Γειτονίας, μπορεί μόνο να ωφεληθεί ως οργανισμός από την εφαρμογή της (Patalakh, 2017).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Συμπεράσματα

Το κεφάλαιο αυτό συνιστά το τμήμα της εργασίας στο οποίο συνοψίζονται τα βασικά επιχειρήματα της έρευνας καθώς και οι βασικές αδυναμίες, προοπτικές και συνεισφορές της στη διαθέσιμη ακαδημαϊκή βιβλιογραφία. Σημειώνεται πως οι θέσεις που διατυπώνονται στο κεφάλαιο αυτό αποτελούν συμπεράσματα που εξάγονται από τη μελέτη του συνόλου των πηγών που παρατίθενται στη λίστα των βιβλιογραφικών αναφορών.

4.1. Κύρια σημεία

Ένα από τα βασικά σημεία της έρευνας και το αντικείμενο του πρώτου κεφαλαίου αυτής της μελέτης αφορά στο πως εξελίχθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Β' ΠΠ) μέχρι και σήμερα. Την περίοδο του 1945-1950, διαπιστώθηκε η ανάγκη για συνεργασία σε όλα τα επίπεδα, οικονομικό, πολιτικό, θεσμικό και κοινωνικό. Έτσι, η δημιουργία της ΕΚΑΧ επέτρεψε, από τη μία, την αποκατάσταση των κοινωνικών και πολιτικών δομών και της οικονομίας, καθώς και τη διασφάλιση της ειρήνης στα κράτη της Ευρώπης τα οποία είχαν βιώσει τις συνέπειες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σε όλα τα επίπεδα. Η διαδοχή ακολούθως της ΕΚΑΧ από την ΕΟΚ, έγινε με στόχο να αποκατασταθούν τα επιμέρους ζητήματα στην Ευρώπη αλλά και να υπάρξει δυνατότητα θεσμοθέτησης των θεμελιωδών ελευθεριών. Η μετάβαση στην ΕΕ έχοντας περάσει από το στάδιο της οικονομικής ολοκλήρωσης και της διεύρυνσης ήταν κομβικής σημασίας.

Για την ΕΕ σημειώθηκε και διαπιστώθηκε από όλο το κυρίως μέρος της εργασίας αυτής πως η εξέλιξή της ήταν σταδιακή. Σημαντικό μέρος της προσπάθειας της ΕΕ για ανάπτυξη και απόκτηση ισχύος, ήταν η διεύρυνση. Αυτή η διαδικασία της διεύρυνσης ξεκίνησε ήδη από την περίοδο που η ΕΟΚ πραγματοποιούσε τη διεύρυνση στη Δυτική Ευρώπη και την Μεσόγειο (1970-1980). Ωστόσο, το σημαντικότερο στάδιο της διεύρυνσης επήλθε με την ένταξη των δέκα (10) κρατών της Κεντρικής και Νότιας Ευρώπης το 2004. Στο στάδιο αυτό, η ΕΕ άγγιξε τα όρια της διεύρυνσής της, κάτι που διαπιστώνεται και από το γεγονός πως η διεύρυνση είναι πολύ πιο περιορισμένη από το 2004 και έκτοτε με την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας το 2007, όπως και της Κροατίας το 2013.

Για τα κράτη μέλη της Ένωσης, μέχρι ενός σημείου, η διεύρυνση αποτελεί μία σημαντική ευκαιρία. Οι συμμαχίες των κρατών, είτε αυτές γίνονται ανάμεσα σε κράτη σε διμερές ή σε πολυμερές επίπεδο, επιτρέπουν την αύξηση των συνολικών αποθεμάτων ισχύος

και της διεθνούς επιρροής των κρατών αυτών. Το ίδιο συμβαίνει και εντός της ΕΕ, με τα κράτη μέλη της να αποκτούν μεγαλύτερα αποθέματα ισχύος λόγω του ότι συνεργάζονται σε πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, θεσμικό και πολιτιστικό επίπεδο. Ειδικά σε σχέση με την κοινή αγορά, η οποία αποτελεί το επίκεντρο των ευρωπαϊκών πολιτικών, διακρίνεται μεγάλη επίδραση από την διεύρυνση. Όμως, η διεύρυνση έχει πάντα τα όριά της.

Για την ΕΕ, το όριο αυτό φαίνεται να βρίσκεται πολύ κοντά στο να το προσεγγίσει. Η ένταξη της Κροατίας ως πλήρες κράτος μέλος ήταν μία εξέλιξη των πολιτικών για τη μεταρρύθμιση, και η ΕΕ θέτει συγκεκριμένα κριτήρια για το αν θα μπορέσει μία χώρα να γίνει πλήρες κράτος μέλος. Γεωγραφικά, ένα όριο θα ήταν το να ανήκει ένα κράτος στην Ευρώπη, όμως το όριο αυτό δεν είναι απόλυτο. Σημαντικότερο κριτήριο για την ΕΕ είναι το κράτος που αιτείται την ιδιότητα του πλήρους μέλους να διαθέτει μία λειτουργική δημόσια διοίκηση, εθνική οικονομία και θεσμική οργάνωση.

Στα πλαίσια αυτής της ανάλυσης, διερωτάται κανείς για το τι πράττει η ΕΕ για να πετύχει στην εξέλιξή της. Η πρώτη λύση είναι η Πολιτική Συνοχής, που αφορά στο να αποκτήσουν όλα τα κράτη μέλη ισχυρότερη οικονομία σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, να υπάρχει ασφάλεια, δικαιοσύνη και ισότιμες ευκαιρίες ανάπτυξης. Αυτό επιτρέπει την εύρυθμη λειτουργία της κοινής αγοράς και διατηρεί την ισορροπία ανάμεσα στα κράτη μέλη.

Η δεύτερη λύση αφορά στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση η οποία απασχολεί τα κράτη μέλη και δεν αναφέρεται σε τρίτα κράτη. Η ολοκλήρωση όμως, έχει επέλθει μόνο σε οικονομικό επίπεδο, όχι σε κοινωνικό ούτε και πολιτικό επίπεδο. Η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, εν μέρει, αποτέλεσε ένα στόχο που εισήχθη στην ατζέντα των ευρωπαϊκών κρατών ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ωστόσο, κρίθηκε ως ελιτιστική και δεν φαίνεται να μπορεί να επιτευχθεί αφού τα κράτη διατηρούν αυτονομία σε πολλούς τομείς. Η κατάσταση φαίνεται να μεταβάλλεται λόγω της ισχυροποίησης της ΚΕΠΠΑ και την ύπαρξη του θεσμού του Έπατου Εκπροσώπου που αναλαμβάνει την εκπροσώπηση της ΕΕ σε ζητήματα διεθνούς / εξωτερικής πολιτικής.

Η τρίτη λύση αφορά στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας. Η Πολιτική Γειτονίας αποτελεί επίσης, ένα εργαλείο που διαθέτει η Ένωση για την εξασφάλιση της σταθερότητας, της ανάπτυξης και της ειρήνης. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας ξεκίνησε να εφαρμόζεται σε μία δύσκολη περίοδο, αυτή του 2004. Στόχος της είναι η συνεργασία της ΕΕ με κράτη τα οποία δεν προβλέπεται (τουλάχιστον άμεσα) να γίνουν πλήρη κράτη μέλη. Ωστόσο, όλες οι πλευρές έχουν αμοιβαία οφέλη τα οποία προσδοκούν από τη μεταξύ τους συνεργασία.

Η Πολιτική Γειτονίας μπορεί να χωριστεί και να μελετηθεί ξεχωριστά ανάλογα με τα κράτη στα οποία εστιάζει. Από τη μία, λοιπόν, υφίστανται τα μεσογειακά κράτη και, από την άλλη, τα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Τα μεσογειακά κράτη καθώς και τα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης παρουσιάζουν διαφορετικά προβλήματα, ιδίως σε σχέση με τη φτώχεια, τις ανισότητες, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης και την πολιτική τους οργάνωση. Άλλο τόσο όμως, διαφέρουν και ως προς τη βούληση των κυβερνήσεων τους και του πληθυσμού τους για συνεργασία με την Ένωση, αλλά και ως προς το μέγεθος των δυνατοτήτων τους για συνεργασία με την Ένωση.

Για τα Μεσογειακά κράτη, σημειώνεται πως διαφέρει ο τρόπος με τον οποίο τα προσεγγίζει η Ένωση, υπό την έννοια πως διαφέρουν οι προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει στην περιοχή. Από την περιοχή αυτή ξεκινούν οι σύγχρονες μεταναστευτικές ροές ενώ υπάρχει το φαινόμενο της δυσκολίας του ελέγχου των συνόρων. Για το λόγο αυτό, γίνονται, πέρα από προσπάθειες στήριξης στο οικονομικό και δημοσιονομικό επίπεδο, κοινές προσεγγίσεις και συζητήσεις για τη διαχείριση του προβλήματος στην εξωτερική πολιτική. Ωστόσο, τα προγράμματα στα πλαίσια της Ένωσης για τη Μεσόγειο είναι πλήρως στην αρμοδιότητα της χώρας – εταίρου της ΕΕ να τα εφαρμόσει.

Στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, υφίσταται το ζήτημα της ελλιπούς μεταρρύθμισης των θεσμών και της μετάβασης, ακόμα μέχρι και σήμερα, το 2021, σε μία νέα εποχή. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης στις αρχές της δεκαετίας του 1990 είναι γεγονός πως δημιούργησε νέα κράτη που κλήθηκαν, ξαφνικά, να αποκτήσουν μία νέα θέση σε ένα μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα. Στο σύστημα αυτό, πιο προφανής εταίρος ήταν η Ρωσία, ωστόσο, δεν τάχθηκαν όλα τα κράτη σε μία νέα συμμαχία.

Αντιθέτως, όπως αναφέρθηκε και στα προηγούμενα κεφάλαια (κεφ. 1-3), πολλά κράτη εντάχθηκαν σε διάστημα 15 ετών (κυρίως το 2004 και το 2007) στην ΕΕ, σε μία προσπάθεια μεταρρύθμισης των θεσμών και βελτίωσης της οικονομίας τους, όπως και οικοδόμησης της ανθεκτικότητάς τους. Αυτό έγινε ιδίως εμφανές στην περιοχή της Κεντρική Ευρώπης και κοντά στα Γερμανό – Αυστριακά σύνορα. Περιοχές που είναι πλησίον της Ρωσίας, προκύπτει πως παρέμειναν μάλλον περισσότερο εξαρτημένες από την χώρα που, τεχνικά, διαδέχθηκε τη Σοβιετική Ένωση.

4.2. Κριτική

Έχοντας μελετήσει και εξηγήσει στο τι αφορά η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας γενικά, ασκείται κριτική σε σχέση με την αποτελεσματικότητα της Πολιτικής αυτής γενικά. Η Πολιτική Γειτονίας φαίνεται να ανταποκρίνεται στο στόχο της διατήρησης ενός καλού επιπέδου οικονομικής συνεργασίας. Η οικονομική συνεργασία αφορά και μία από τις προτεραιότητες του στόχου της οικοδόμησης ανθεκτικότητας. Άλλωστε, αυτή οδηγεί μεταξύ άλλων, σε αυξημένη κοινωνική ευημερία, στην εισαγωγή αλλαγών και μεταρρυθμίσεων, σε βελτιώσεις και προόδους στα κοινωνικά και στα πολιτικά δικαιώματα.

Ακόμη, σε ό,τι αφορά στις πολυμερείς επαφές, πράγματι, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας πετυχαίνει το στόχο της αφού διαπιστώνεται πως μέσω αυτής, υφίσταται ένα κοινό νομικό, θεσμικό και ρυθμιστικό πλαίσιο με το οποίο συνεργάζονται τα κράτη μέλη της ΕΕ και οι χώρες – εταίροι. Για την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας, η διάσταση αυτή είναι εξαιρετικά σημαντική, διότι οδηγεί στην θέση μακροπρόθεσμων στόχων και ανάπτυξη της δυνατότητας επίλυσης των κρίσεων όταν συμβούν, όπως επίσης, εάν εφαρμοστούν θετικά, στην πρόληψη με τη λήψη προδραστικών μέτρων, καθώς και στην ανάκαμψη από τις κρίσεις.

Από τις παρατηρήσεις όμως αυτές, ξεκινά και αυτή η οποία διαφαίνεται να είναι η περισσότερο προβληματική. Το κύριο πρόβλημα με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας αφορά στο γεγονός πως, σε αντίθεση με τη συνεργασία με τα κράτη μέλη της ΕΕ, η Ένωση δεν συμπεριφέρεται στις χώρες που είναι όμορες αυτής ως ισότιμους εταίρους. Η σχέση τους παραμένει μία σχέση εξάρτησης, καθώς η ΕΕ δίνει κίνητρα ή ανταλλάγματα στις χώρες – εταίρους της για να κατορθώσει να διατηρήσει ομαλές τις σχέσεις τους.

Παράλληλα, τα κράτη αυτά δεν είναι πάντα σε θέση να διαχειριστούν τις κρίσεις τους. Σε ό,τι αφορά στους Ανατολικούς Εταίρους, ένα σοβαρό παράδειγμα κρίσης που μελετήθηκε είναι αυτό της Πορτοκαλί Επανάστασης στην Ουκρανία. Όμως, εξίσου σοβαρά προβλήματα ήταν και η κρίση στη Ρωσία και την Οσσετία καθώς και οι εντάσεις στις διαπραγματεύσεις της Ρωσίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Για την ΕΕ, η συνεργασία με τους Ανατολικούς Εταίρους είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της ασφάλειας και της συνεργασίας στην περιοχή αυτή, για την από κοινού ανάπτυξη της ικανότητας των κρατών για διαχείριση των κρίσεων.

Πέραν τούτων, ένα σοβαρό πρόβλημα σε επίπεδο ΕΕ είναι το γεγονός πως το διεθνές σύστημα από το 1990 μέχρι και σήμερα δεν έχει σταθεροποιηθεί. Η ΕΕ είναι μία μεγάλη δύναμη στο διεθνές σύστημα, αλλά παραμένει ένας περιφερειακός οργανισμός και όχι ένα

έθνος – κράτος. Τα κράτη μέλη της ΕΕ εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες για συνεργασία και ευνοούνται από την κοινή διαχείριση των προκλήσεων.

Η οικονομική κρίση, έδειξε πως δεν αντιμετωπίζονται ισότιμα όλα τα κράτη. Ο Ευρωπαϊκός Νότος επωμίστηκε, στο μεγαλύτερο μέρος, την ευθύνη για την διαχείριση της κρίσης και για το γεγονός, μάλιστα, ότι ξέσπασε η κρίση. Η ΕΕ δεν διαχειρίστηκε με κατάλληλο τρόπο τις προκλήσεις που έθεσε η κρίση και, για το λόγο αυτό, μεταξύ άλλων, η κρίση αυτή εξελίχθηκε σε ιδεολογική. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση δε, υπήρξε και μία κρίση σε ό,τι αφορά στα πολιτικά κόμματα και την πολιτική εξουσία. Η ανάδειξη ακροδεξιών πόλων εξουσίας αποτέλεσε δείγμα αυτής της ιδεολογικής κρίσης στην ΕΕ.

Αντίστοιχες κρίσεις έλαβαν χώρα, όμως, και στην Μεσόγειο. Η Άνοδος της Αραβικής Άνοιξης καθώς επίσης οι επαναστάσεις στα κράτη της Βόρειας Αφρικής δεν ήταν απλώς δείγμα της αστάθειας στο διεθνές σύστημα, αλλά δείγμα και της αποτυχίας της ΕΕ να υποστηρίξει τους εταίρους της και να παρέμβει ουσιαστικά. Στην κρίση αυτή, η Ένωση δεν απέδειξε πως διαθέτει τη δυνατότητα να συνεισφέρει στην ισχυροποίηση των κρατών μελών της και ούτε πως κατορθώνει να δημιουργήσει τη βάση για την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας.

Παρόλα ταύτα, πέραν των τομέων της πολιτικής και της ασφάλειας, υφίστανται λιγότερες προκλήσεις σε ό,τι αφορά στο κοινωνικό επίπεδο. Οι διπλωματικές σχέσεις των κρατών αυτών με την ΕΕ είναι σε καλό επίπεδο, ενώ υφίστανται προοπτικές για συνεργασία και στους τομείς της έρευνας, της ασφάλειας και της εργασίας. Με τον τρόπο αυτό, μπορεί να οικοδομηθεί η ανθεκτικότητα με εναλλακτικές λύσεις και με στόχο την μακροπρόθεσμη εξασφάλιση των στόχων της ΕΕ. Άλλωστε, αν αποδεχθεί κανείς τον ορισμό της οικοδόμησης της ανθεκτικότητας ως τη δυνατότητα [ενός κράτους] να διαχειρίζεται τις κρίσεις και, όχι μόνο αυτό, αλλά και να ανακάμπτει από αυτές και να μην παρεκκλίνει από το μακροχρόνιο σχεδιασμό, η ΕΕ μερικώς έχει πετύχει τους στόχους της Πολιτικής Γειτονίας.

4.3. Προτάσεις

Με την ολοκλήρωση της εργασίας, σας παρατίθενται επιγραμματικά κάποιες από τις προτάσεις, που αφορούν στο πως η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να βελτιώσει την Πολιτική Γειτονίας της και να ενισχύσει τους θεσμούς συνεργασίας με τα γειτονικά της κράτη. Από όλα όσα αναφέρθηκαν στο κείμενο της εργασίας, οι προτάσεις που διατυπώνονται αφορούν:

- στην εστίαση στον άνθρωπο
- στην προστασία του περιβάλλοντος
- στην επένδυση στην έρευνα και την καινοτομία
- στην μείωση του προβλήματος της ασυμμετρίας στις σχέσεις της ΕΕ με τις χώρες – εταίρους της.

Συνεπώς, η ΕΕ θα πρέπει να ενθαρρύνει τα κράτη μέλη της και τις χώρες – εταίρους της να εφαρμόζουν τις πολιτικές που θα οδηγήσουν σε αυξημένα επίπεδα ανάπτυξης, τόσο την ίδια, όσο και τα συνεργαζόμενα με αυτήν κράτη. Για να γίνει αυτό εφικτό, στο πλαίσιο του στόχου της οικοδόμησης της ανθεκτικότητας, η προσέγγιση θα πρέπει να είναι πολύπλευρη, η διακυβέρνηση να γίνεται με αντικείμενο τη βελτίωση των συστημάτων των εταίρων και όχι τον συμβιβασμό με τους στόχους που εξυπηρετούν, κατά βάση ή αποκλειστικά, τα συμφέροντα της ίδια της Ένωσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Achilli, L. (2017). The Nexus: Human Smuggling and Syrian Refugees' Trajectories across the Middle East and the Balkans. *Refugees and Migration Movements in the Middle East*, 8.
2. Afouxenidis, A., Petrou, M., Kandylis, G., Tramountanis, A., & Giannaki, D. (2017). Dealing with a humanitarian crisis: Refugees on the Eastern EU border of the Island of Lesbos. *Journal of Applied Security Research*, 12(1), σσ. 7-39. Ανάκτηση Dec. 3, 2020, από https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/19361610.2017.1228023?casa_token=Yp1_FrstNdoAAAAA:HJ9rvd-2-rN1g6o6FE9bQo4VwgNNsk1NxDSxg0qR6tPRHHkRboEcCFGYZB-M6FCG5hBzvlJaU1C6
3. Alpan, B. (2021). Europeanization and EU–Turkey Relations: Three Domains, Four Periods. Στο *EU-Turkey Relations* (σσ. 103-137). Palgrave Macmillan, Cham.
4. Angelescu, I. (2011). New Eastern perspectives? A critical analysis of Romania's relations with Moldova, Ukraine and the Black Sea region. *Perspectives: Review of International Affairs*, (2), σσ. 123-142.
5. Baltag, D., & Romanyshyn, I. (2017). The challenge of analysing the performance of the European Neighbourhood Policy 1. Στο *The Routledge Handbook on the European Neighbourhood Policy* (σσ. 39-49). Routledge.
6. Barbé, E., Costa, O., Herranz, A., Johansson-Nogués, E., Natorski, M., & Sabiote, M. A. (2009). Drawing the neighbours closer... to what? Explaining emerging patterns of policy convergence between the EU and its neighbours. *Cooperation and Conflict*, 44(4).
7. Barry, F. (2003). Economic integration and convergence processes in the EU cohesion countries. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 41(5), σσ. 897-921.
8. Bauböck, R. (2018). Refugee protection and burden-sharing in the European Union. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 56(1), σσ. 141-156. Ανάκτηση Dec. 4, 2020, από https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/jcms.12638?casa_token=CaM_uUkKJGoAAAAA:owy6SfU73xN7V-4XSBGUmCJgIMzg3Lw5hzF3qdJcxAFU2EaWBCHd5b52CM1mTXgRkdZigi42124Uqv4
9. Beeson, M., & Stone, D. (2013). The European Union model's influence in Asia after the global financial crisis. *European Journal of East Asian Studies*, 12(2), σσ. 167-190.
10. Bickerton, C. J. (2012). *European integration: From nation-states to member states*. Oxford University Press.

11. Bieri, M. (2015). *The Western Balkans between Europe and Russia*. CSS analyses in security policy, σ. 170.
12. Bolle, M. (2019). Resilience of the EU and Leverage of the European Neighbourhood Policy: Good News and Bad News. Στο *Resilience and the EU's Eastern Neighbourhood Countries* (σσ. 193-217). Palgrave Macmillan, Cham.
13. Browning, C. S., & Joenniemi, P. (2008). Geostrategies of the European neighbourhood policy. *European journal of international relations*, 14(3), σ. 519-551.
14. Celata, F., & Coletti, R. (2019). Borderscapes of external Europeanization in the Mediterranean neighbourhood. *European Urban and Regional Studies*, 26(1), σ. 9-21.
15. Christofakis, M., & Papadaskalopoulos, A. (2011). Cohesion policy and regional disparities: The recent experience of Greece. *Local Economy*, 26(6-7), σ. 517-531.
16. Consilium. (2020, Jan. 2). Migratory Pressures-Timeline. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/migratory-pressures/history-migratory-pressures/>.
17. Dandashly, A., & Noutcheva, G. (2019). *Unintended Consequences of EU External Action*. Taylor & Francis.
18. Dietrich, M. K. (2000). *Legal and judicial reform in Central Europe and the former Soviet Union-voices from five countries*. The World Bank.
19. EC Europa. (n.d.). The European Neighbourhood Policy in the Mediterranean. https://ec.europa.eu/environment/enlarg/med/med_neighbours.htm.
20. EU . (2020, Jan. 4). EU work and activities on integration. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration/integration/eu-work-activities-integration_en.
21. Europe Direct Cyprus. (2015). «Η Ευρωπαϊκή Ένωση στον Σύγχρονο Κόσμο, Δημιουργία - Εξέλιξη - Προοπτική», Οδηγός για τις Ευρωπαϊκές Πολιτικές. http://europedirect.eliamep.gr/wp-content/uploads/2015/10/JE0514044ELN_002.pdf.
22. European Commission. (2021). European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/european-neighbourhood-policy/southern-neighbourhood_en.
23. Freyburg, T., Lavenex, S., Schimmelfennig, F., Skripka, T., & Wetzel, A. (2011). Democracy promotion through functional cooperation? The case of the European Neighbourhood Policy. *Democratization*, 18(4), σ. 1026-1054.
24. Gruszczak, A. (2015, September 7-9). Building resilience: the role of EU intelligence community. *UACES 45th International Conference*, <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/26683/Gruszczak%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
25. Gstöhl, S., & Schunz, S. (2017). *Theorizing the European neighbourhood policy*. London and New York: Routledge.

26. Gstohl, S. (2019). *The European Neighbourhood Policy in a Comparative Perspective*. London: Routledge.
27. Gylfason, T., & Wijkman, P. M. (2017). Which conflicts can the European Neighbourhood Policy help resolve? Στο *Globalization*. Berlin, Heidelberg: Springer.
28. Haukkala, H. .. (2008). The European Union as a regional normative hegemon: the case of European Neighbourhood Policy. *Europe-Asia Studies*, 60(9), σσ. 1601-1622.
29. Haukkala, H. .. (2017). The EU's regional normative hegemony encounters hard realities: The revised European Neighbourhood Policy and the ring of fire. Στο *The Revised European Neighbourhood Policy*. London: Palgrave Macmillan.
30. Isaac, S. K. (2012). Europe and the Arab Revolutions-From a Weak to a Proactive Response to a Changing Neighborhood (No. p0039). *Free University Berlin*.
31. Joseph, J. (2014). The EU in the Horn of Africa: Building Resilience as a Distant Form of Governance. *JCMS: Journal of common market studies*, 52(2), σσ. 285-301.
32. Joseph, J., & Juncos, A. E. (2020). A promise not fulfilled: The (non) implementation of the resilience turn in EU peacebuilding. *Contemporary Security Policy*, 41(2), σσ. 287-310.
33. Juncos, A. E. (2017). Resilience as the new EU foreign policy paradigm: a pragmatist turn? *European security*, 26(1), σσ. 1-18.
34. Kavaliūnaitė, S. (2011). Comparative analysis of concepts “soft security” and “soft power” in EU legislation. *Public policy and administration*, 10(2), σσ. 231-246.
35. Kølvråa, C. (2017). Limits of attraction: The EU's Eastern border and the European neighbourhood policy. *East European Politics and Societies*, 31(01), σσ. 11-25.
36. Korosteleva, E. A. (2011). Change or continuity: Is the Eastern Partnership an adequate tool for the European neighbourhood? *International Relations*, 25(2), σσ. 243-263.
37. Koutrakos, P. (2010). The Notion of Necessity in the Law of the European Union. *Netherlands Yearbook of International Law*, 41, σσ. 193-218.
38. Krastev, I. (2007). Russia as the “other Europe”. *Russia in Global Affairs*, 4(17).
39. Kuhn, T. (2019). Grand theories of European integration revisited: does identity politics shape the course of European integration? *Journal of European Public Policy*, 26(8), σσ. 1213-1230.
40. Lacher, W., & Kumetat, D. (2011). The security of energy infrastructure and supply in North Africa: Hydrocarbons and renewable energies in comparative perspective. *Energy policy*, 39(8), σσ. 4466-4478.
41. Lake, D. A. (2011). *Hierarchy in international relations*. Cornell University Press.
42. Maass, A. S. (2017). Financial Instruments and the European Neighbourhood Policy. Στο T. Schumacher, A. Marchetti, & T. Demmelhuber, *The Routledge handbook on the European neighbourhood policy* (σσ. 234-246). Routledge,

https://www.researchgate.net/profile/Anna-Sophie-Maass/publication/327061373_Financial_instruments_and_the_European_neighbourhood_policy/links/5fb79d3ba6fdcc6cc64f79ff/Financial-instruments-and-the-European-neighbourhood-policy.pdf.

43. Ministry of Foreign Affairs. (2021). External Relations. <https://www.mfa.gr/en/foreign-policy/greece-in-the-eu/external-relations-european-neighbourhood-policy.html?page=1>.
44. Natorski, M. (2016). Epistemic (un) certainty in times of crisis: The role of coherence as a social convention in the European Neighbourhood Policy after the Arab Spring. *European journal of international relations*, 22(3), σ. 646-670.
45. Nexus Institute. (2017, October 31). Tackling human trafficking along the Balkan Route. How to improve identification and assistance of trafficked migrants and refugees. <https://nexusinstitute.net/2017/10/31/tackling-human-trafficking-along-the-balkan-route-how-to-improve-identification-and-assistance-of-trafficked-migrants-and-refugees/>.
46. Noutcheva, G. (2015). Institutional governance of European neighbourhood policy in the wake of the Arab Spring. *Journal of European Integration*, 37(1), σ. 19-36.
47. Oikonomou, D. (2018). Sub-State Mobilization in 'High Politics': The Role of Regional and Local Governance in the Implementation of the European Neighbourhood Policy. *European Integration Studies*, 12(1), σ. 19-31.
48. Ott, A. (2006). Is Second Best Still Good Enough? The European Neighbourhood Policy as an Alternative to EU Accession. Sage, https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1023263X0601300401?casa_token=H6RfPA7VEH8AAAAA:1zezgwbQICoAUn7OCrO36lG9sj3KMKwmfP8r5ztzyvD_iTNDUvGA7ihXZXDtfWeOF-rK_Ajx1M28Kw, σσ. 377-379.
49. Palagnyuk, Y. .. (2011). European Neighborhood Policy as a Cooperation Instrument between Ukraine and the EU. *Rocznik Integracji Europejskiej*, (5), σ. 91-96.
50. Patalakh, A. (2017). EU soft power in the eastern neighborhood and the Western Balkans in the context of crises. *Baltic Journal of European Studies*, 7(2), σ. 148-167.
51. Postelnicescu, C. .. (2016). Europe's new identity: The refugee crisis and the rise of nationalism. *Europe's journal of psychology*, 12(2).
52. Sarkin, J. (2018). Respecting and protecting the lives of migrants and refugees: the need for a human rights approach to save lives and find missing persons. *The International Journal of Human Rights*, 22(2), σ. 207-236.
53. Schumacher, T. (2015). Uncertainty at the EU's borders: narratives of EU external relations in the revised European Neighbourhood Policy towards the southern borderlands. *European security*, 24(3), σ. 381-401.
54. Schumacher, T., & Bouris, D. (2017). The 2011 revised European Neighbourhood policy: continuity and change in EU Foreign policy. Στο *The Revised European Neighbourhood Policy* (σσ. 1-33). London: Palgrave Macmillan.

55. Smith, K. E. (2005). The outsiders: the European neighbourhood policy. *International affairs*, 81(4), σσ. 757-773.
56. Smith, K. E. (2014). Is the European Union's Soft Power in Decline? *Current History*, 113(761).
57. Sotiris, P. (2015). Political crisis and the Rise of the Far Right in Greece: Racism, nationalism, authoritarianism and conservatism in the discourse of Golden Dawn. *Journal of Language Aggression and Conflict*, 3(1), σσ. 173-199.
58. Thiele, R. D. (2016). Building resilience readiness against hybrid threats—A cooperative European Union/NATO perspective. *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, 449(2), σσ. 1-8.
59. Tsatsanis, E., Freire, A., & Tsirbas, Y. (2014). The impact of the economic crisis on the ideological space in Portugal and Greece: A comparison of elites and voters. *South European Society and Politics*, 19(4), σσ. 519-540.
60. Wilkinson, M. A. (2016). The Brexit Referendum and the Crisis of 'Extreme Centrism'. *German Law Journal*, 17.
61. Wolczuk, K. (2008). Ukraine and its relations with the EU in the context of the European Neighbourhood Policy. *Ukraine: Quo Vadis*, 108, σσ. 87-118.
62. Ανδρουλάκης, Ν. (2020, Μάρτιος 2). Έκτακτη Κατάσταση στα σύνορα Ελλάδας Τουρκίας στον Έβρο. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-9-2020-001224_EL.html.
63. Ευρωπαϊκή Ένωση. (2021). Γλωσσάρι. https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/high_representative_cfsp.html?locale=el.
64. Ευρωπαϊκή Ένωση. (2021). Οι πρωτεργάτες της ΕΕ. https://europa.eu/european-union/about-eu/history_el.
65. Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014). Το μετά το 2015 πλαίσιο δράσης του Hyogo: διαχείριση επικινδυνότητας για να επιτευχθεί η ανθεκτικότητα. {SWD(2014) 133 final}.
66. Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. (2021). Οικονομική και Νομισματική Ένωση. <https://www.ecb.europa.eu/ecb/history/emu/html/index.el.html>.
67. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (β). (2021). Οι ιδρυτικές Συνθήκες. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/1/the-first-treaties>.
68. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2021). 40 χρόνια διεύρυνσης της ΕΕ. https://www.europarl.europa.eu/external/html/euenlargement/default_el.htm.
69. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2021). Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/170/the-european-neighbourhood-policy>.

70. Μπέλλου, Φ. (χ.χ). Σημειώσεις: Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας. *Μεταπτυχιακό στις Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.*
71. Μυλωνά, Α. (2016, Σεπτέμβριος). Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας. *Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (επιβλέπων Μπλαβούκος, Σπ.).*
72. Ταγκαλάκης, Α., & Σαραϊδάρης, Α. (2021, Απρίλιος). Η εμβάθυνση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης: Εξελίξεις και δράσεις μετά τις Εκθέσεις Πέντε Προέδρων. *Τράπεζα της Ελλάδος, <https://www.bankofgreece.gr/Publications/emvanthisi.pdf>.*
73. Τσιπούρη, Λ. (2015). *Ευρωπαϊκή Οικονομική Ενοποίηση - Μεταξύ σφύρας και άκμονος*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.
74. Υπουργείο Εξωτερικών . (2017). Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ). *Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών, <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/keppa.html>.*
75. Υπουργείο Εξωτερικών. (2021). Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας- Νότια Διάσταση. <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/exoterikes-skheseis-europaike-politike-geitonias.html>.